Diputació Barcelona
xarxa de municipis

Inventari Patrimoni Cultural de Borredà

Memòria tècnica

Redacció

Dinamització de Patrimoni S.L.

Ajuntament de Borredà

Febrer 2004

À R E A D E C U L T U R A

INVENTARI DEL PATRIMONI DE BORREDÀ (BERGUEDÀ)

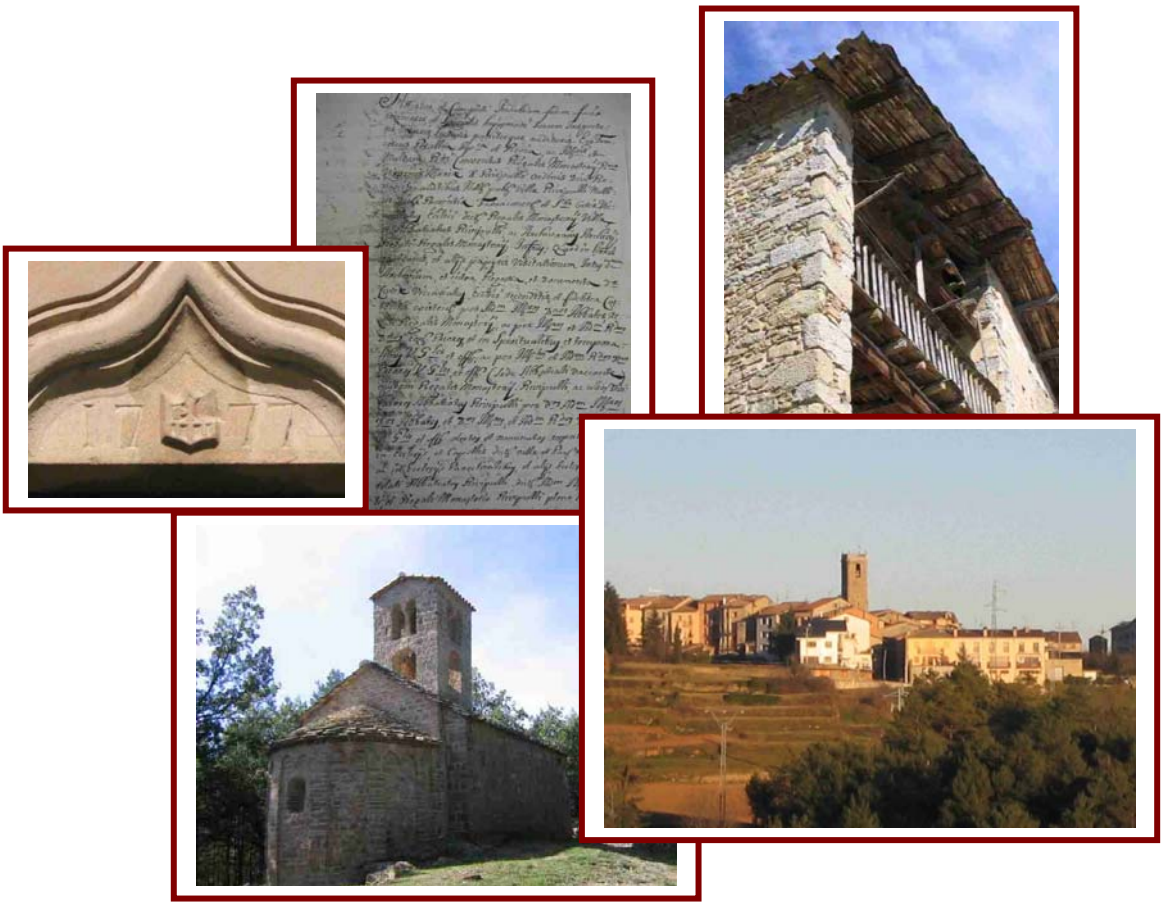

INVENTARI DEL PATRIMONI DE BORREDÀ (BERGUEDÀ)

Dinamització del Patrimoni, SL

Equip de treball: **Carme Sellés, Rosa Serra i Pere Cascante**

ÍNDEX

1. METODOLOGIA

1.1. Crèdits p. 5
1.2. Agraïments p. 5
1.3. Dates de realització p. 6
1.4. Fonts consultades p. 6
1.5. Bibliografia p. 8
1.6. Criteris de la fitxa i de la selecció p. 11
1.7. Criteris generals d'intervenció p. 14

2. MARC GEOGRÀFIC I HISTÒRIC

2.1. Marc geogràfic i medi físic p. 16
2.2. Poblament, estructura econòmica i comunicacions
2.2.1. Poblament p. 22
2.2.2. Economia p. 34
2.2.3. Comunicacions p. 42
2.3. Síntesi històrica p. 44
2.4. Toponímia p. 53

3. PATRIMONI DE BORREDÀ: DIAGNÒSTIC

3.1. Estat legal de protecció p. 56
3.2. Anàlisi global de la situació del patrimoni de Borredà p. 61
3.3. Anàlisi a partir de les fitxes p. 72

4. LLISTATS D'ELEMENTS FITXATS

4.1. Llistat d'ordenació numèrica p. 86
4.2. Llistat d'ordenació tipològica p. 91
4.3. Elements no fitxats p. 96

5. ANNEX

Bibliografia p. 100
Annex documental de lleis i decrets sobre Patrimoni p. 107

1. METODOLOGIA

1.1. CRÈDITS

Dinamització del Patrimoni, SL
Equip de treball: **Carme Sellés, Rosa Serra i Pere Cascante**

1.2. AGRAÏMENTS

L'Inventari del Patrimoni de Borredà s'ha pogut realitzar gràcies a la col·laboració de les següents institucions i persones, a les quals l'equip de treball agraeix la seva ajuda:

Ajuntament de Borredà:
Sr. Joan Roma, alcalde
Sr. Ernest Martínez, tinent d'alcalde

Parròquia de Santa Maria de Borredà:
Mn. Felip Pujol i Gorgs, rector de Borredà.

Àmbit de Recerques del Berguedà:
Ramon Viladés i Llorens, president

Propietaris del terme municipal:
Sra. Mercè Puig, de Sobirà
Sra. Ester Guixé i Ester Vilardell, de cal Vilardell
Família Puigcercós, de Puigcercós
Sr. Ramon Puig, de can Campalans

D'una manera molt especial, l'equip de treball vol donar les gràcies al Sr. **Romuald Freixa** per la seva ajuda i el seu consell que han enriquit extraordinàriament aquest inventari.

1.3. DATES DE REALITZACIÓ

Aquest inventari ha estat realitzat per l'empresa "*Dinamització del Patrimoni, SL*" durant el període de temps comprés entre l'octubre del 2003 i el desembre del 2004 per encàrrec de la Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, responent a una petició de suport tècnic formulada per l'Ajuntament de Borredà. Aquest treball s'emmarca en el programa d'Inventaris del Patrimoni Local de l'esmentada OPC.

1.4. FONTS CONSULTADES

L'Equip de treball va posar-se a treballar a partir dels següents criteris: primer de tot calia recopilar el màxim d'informació procedent de la recerca bibliogràfica, documental i oral, i tot seguit iniciar el treball de camp.

Recerca bibliogràfica

Ha estat practicada a les biblioteques de la comarca del Berguedà (Biblioteca "Ramon Vinyes i Cluet" de Berga, "Biblioteca Guillem de Berguedà" de Puig-reig, Biblioteca de Gironella) i de Barcelona (Biblioteca de Catalunya i Biblioteca de la Universitat de Barcelona- Facultat d'Història).

Fonts documentals consultades al territori.

- Arxiu Municipal de Borredà
- Arxiu Comarcal del Berguedà
- Arxiu de l'Àmbit de Recerques del Berguedà (Seccions de fotografia, Goigs, Documentació de Masies, Etnografia, Art, i fotografia)

Pel que fa a recerca documental, es van consultar els fons de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, de l'Arxiu Comarcal de Berga i, gràcies al treball d'investigació prèvia a la realització de l'Inventari

del Patrimoni Local de Borredà, es va tenir accés als arxius de diferents masies del municipi: Puigcercós, Subirà i Campalans, arxiu fotogràfics i documentals que van ser la base, juntament amb la recerca i consulta a l'arxiu parroquial de Santa Maria de Borredà conservat a l'Arxiu Episcopal de Vic .

Fonts consultades d'institucions supramunicipals

- Centre d'Informació i Documentació del SPAL de la Diputació de Barcelona
- Inventari del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
- Inventari del Patrimoni Industrial (IPIC) del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.
- Carta Arqueològica del Servei d'Arqueologia.

Altres bases de dades (INTERNET)

- La Web del municipi (www.borreda.diba.es).
- Base de dades d'Història local (UAB- Diputació de Barcelona) (www.diba.es/../fonshl/fonshl.asp?cont=157)
- La Web de la Diputació de Barcelona en el seu apartat de municipis (http://www.diba.es/municipis/ajweb.asp)
- Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)
- Consell Comarcal del Berguedà (www.elbergueda.org)
- El Berguedà. Web de recursos bibliogràfics (www.xtec.es/~jfigols1/index.htm) Web realitzada per: J. Fígols Roca (IES Gironella)

1.5. BIBLIOGRAFIA

Atesa la quantitat de bibliografia consultada hem considerat oportú recollir-la de manera temàtica a l'annex 1. En aquest apartat només hi figura l'apartat de Bibliografia local.

Bibliografia local de Borredà

El capítol destinat a la bibliografia sobre el terme municipal de Borredà es especialment important en l'apartat de patrimoni romànic religiós, i més concretament pel que fa a la bibliografia de Sant Sadurní de Rotgers.

ABASOLO, C. "Reculls de música, balls, tradicions i costums de Borredà" (s.d.) material fotocopiat inèdit.

ADELL, A. (1985). "Sant Sadurní de Rotgers", a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana

AYMERICH, P. (et al.), (1990). "El medi natural de Borredà", dins de Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l'Àmbit nº 5, p. 17-65.

AYMAMÍ, G. (2000). "Els molins hidràulics de la riera del Mergançol" a l'Erol nº 64, Berga, p.15-18

BUSQUETS MOLAS, E. (1981). "Creences sobre Sant Sadurní i Santa Caterina", a Catalunya Cristiana, nº 115

BUSQUETS MOLAS, E. (1981). "Creences sobre Sant Sadurní i Santa Caterina", a La Popa, nº 21, Borredà.

BOLÒS, J. (1985). "Rescloses de les Goles de la Massana", a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana

BOLÒS, J. (1985). "Resclosa propera a la casa del pont de Roma", a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana

BOLÒS, J. (1985). "Resclosa propera al mas del Camp de Salselles", a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana

COSTABELLA, M. (1990). "Josep Manso i Solà", a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l'Àmbit nº 5, p. 263-308.

CLOPAS BATLLE, I. (1961). El invicto Conde del Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la Independencia, Barcelona.

FORNER, CL. (1982). "Ramon Tort, actor i poeta", a l'Erol nº 3, berga p.35-36.

GRIFELL SALA, Q. (1990). "Ramon Tor Deseures", a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l'Àmbit nº 5, p. 309-327

ESCRIBANO, I. (1982). “Borredà: mil anys d’història” a L’Erol nº 3, Berga, p.37-38.
Memòria. Una història gràfica del poble de Borredà, Barcelona 2002.
MONTANYÀ, D. (1990). “Demografia. L’evolució del poblament i els aspectes sòcio-sanitaris de Borredà”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, 243-262
NOGUERA I CANAL, J. (1990). “L’època contemporània a Borredà: segles XIX i XX”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, 207-242.
PLADEVALL, A.(1977). “Sant Sadurní de Rotgers”, a Hoja Diocesana, Vic.
PLADEVALL, A.(1979). “La Mare de Déu de la Popa de Borredà”, a La Popa núm. 2, Borredà
PLADEVALL, A. (1979).). “Sant Sadurní de Rotgers, a La Popa núm. 3, Borredà
PLADEVALL, A. (1979). “Santa Maria de Salselles”, a La Popa núm. 4, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “Planes d’història: l’hostal de Borredà”, a La Popa núm. 5, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “L’hospital de Borredà”, a La Popa núm. 6, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “Sant Sadurní de Rotgers. Noves descobertes”, a La Popa núm. 7, Borredà
PLADEVALL, A. (1979). “Sant Benet de Vila Plana o Casamitjana”, a La Popa núm. 9, Borredà
PLADEVALL, A. (1980). “L’antic altar major de Borredà”, a La Popa núm. 15, Borredà.
PLADEVALL, A. (1980). “Borredà”, a La Popa núm. 18, Borredà.
PLADEVALL, A. (1981). “L’art tèxtil a Borredà”, a La Popa núm. 20, Borredà.
PONS CAMPS, J. (1985). “Sant Martí de Boatella” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
PONS CAMPS, J. (1985). “Sant Esteve de Comià” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
ROSELL i GIBERT, E. (1985). “El Retaule de Sant Sadurní de Rotgers” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Els orígens de Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 66-80
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Els segles XI, XII i XIII a Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 81- 106

SERRA ROTÉS, R. (1990). “La crisi baix medieval a Borredà. Segles XIV i XV” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 107-128
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Borredà als inicis de l’època moderna. Segles XVI i XVII” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 129- 162
SERRA ROTÉS, R. (1990). “El segle XVIII: un segle de creixement i de canvi a Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 163-206.
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Les possessions de Santa Maria de Ripoll al Berguedà a partir d’un capbreu del s. XVIII”, a Església i Societat a la Catalunya del s. XVIII, Vol. II. Comunicacions, Cervera: U.N.E.D., p.459-473.
SERRA ROTÉS, R. (1998). “Les possessions del monestir de Santa Maria de Ripoll al Berguedà”, a l’Erol nº 57, Berga, p.34-39
SOCA, I. (1996). “El cinema a Borredà i a Vilada”, a L’Erol nº 51, Berga, p.39-41
VIGUÉ I VINYALS, J. (1985). “Santa Maria de Borredà”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
VILA I CARABASSA, Josep Mª: *Església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà, Bergued’à),* “Jornades d’Arqueologia 2001. Intervencions arqueològiques i paleontològiques a les comarques de Barcelona (1996-2001). Preactes, Departament de Cultura/Ajuntament de la Garriga, La Garriga 29 i 30 de novembre i 1 de desembre del 2001.
VILA I CARABASSA, Josep Mª : *Estudi històric i arqueològic de l’església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà/Berguedà*), a “Actes del II Congrés d’Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya” (Sant Cugat del Vallès, 18 a 21 d’abril del 2002, 3 vols,, ACRAM, Ajuntament de Sant Cugat, Dep. Cultura Generalitat de Catalunya, Sant Cugat del Vallès 2003, p. 536-553.
VINYETA, R. (1978). “Sant Jaume de Frontanyà i l’Alta Vall del Riu Merlès”, Torelló.
VV.AA. (1990). Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5.

1.6. CRITERIS DE LA FITXA I DE LA SELECCIÓ

Seguint les instruccions donades per l'Oficina de Patrimoni de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona en el documents "Plec de prescripcions tècniques per a la realització d'inventaris de Patrimoni Local. Març 2002", els criteris de selecció per a l'Inventari del Patrimoni Local de Borredà són:

1. Recollida intensiva de dades sobre el patrimoni cultural i natural a partir de la detecció exhaustiva, descripció i valoració dels elements patrimonials a partir de la classificació de l'Annex 1 de l'esmentat Plec de prescripcions, i que tot seguit reproduïm.

Annex 1: Observacions, criteris comuns i informacions detallades sobre les tipologies d'elements patrimonials.

ÀMBIT	TIPOLOGIA	DEFINICIÓ
1.- Patrimoni immoble	**1.1. Edificis**	**Edificis singulars amb valor monumental, artístic, històric, etnològic, identitari, religiós, industrial...**
	1..2. Conjunts arquitectònics	**Diversos edificis que formen un conjunt o estructures complexes composades per diversos elements codificats**
	1.3. Elements arquitectònics	**a). Elements rellevant d'un edifici: parts singulars d'edificis, elements d'origen arquitectònics que ja no formen part de cap edifici, i elements que formaven part de l'entorn inherent d'un edifici.** **b). Elements arquitectònics de menor entitat, de caire rural i popular.**
	1.4. Jaciments arqueològics	**Jaciments arqueològics de qualsevol tipus i cronologia. Inclou estructures en estat de ruïna.**
	1.5. Obra civil	**Obres d'enginyeria de caràcter públic o comunal.**

2.- Patrimoni moble	**2.1. Elements urbans**	**Monuments o elements commemoratius o ornamentals instal·lats a la via pública.**
	2.2. Objectes	**Objectes singulars, formin part o no d'una col·lecció, ja siguin d'accés públic (museu ...) o de propietat privada.**
	2.3. Col·leccions	**Sèries coherents d'objectes, segons criteris de cronologia, tipologia, especialitat, propietat ...**
3.- Patrimoni documental	**3.1. Fons d'imatges**	**Sèrie d'imatges (fotografies, films ...) que formen un fons o una col·lecció, segons criteris temàtics, de propietat ...**
	3.2. Fons documentals	**Sèries de documents que formen un arxiu o una col·lecció, de propietat pública o privada, segons criteris de especialitat, temàtic, de propietat ...**
	3.3. Fons bibliogràfics	**Sèrie de llibres que formen part d'un arxiu, biblioteca o col·lecció, de propietat pública o privada, que tinguin un valor històric i patrimonial (per tant, d'una certa antiguitat).**
4.- Patrimoni immaterial	**4.1. Manifestacions festives**	**Festes populars locals, en la seva globalitat, o destacant una activitat singular específica dins la festa, formin part o no del cicle festiu anual, religiós o laic; siguin de caire tradicional (antigues) o recents; estiguin en vigor (vives) o bé que s'hagin perdut.**
	4.2. Tècniques artesanals	**Manifestacions singulars i específiques de la localitat o el seu entorn en relació als oficis, l'artesania, la gastronomia, etc.**
	4.3. Tradició oral	**Qualsevol referència d'origen no literari (transmesa oralment) relacionada amb llocs o elements del terme: contes, llegendes; toponímia; refranys, dites, fets històrics – verídics- a través de Memòria oral.**

	4.4. Música i dansa	**Manifestacions musicals tradicionals singulars i específiques de la localitat o el seu entorn que estiguin en vigor (vives) o bé que s'hagin perdut: (cançons, danses ...**
	4.5. Costumari	**Maneres d'actuar o de fer, comportaments socials, actituds, específiques de la localitat on el seu entorn que estiguin en vigor (vives) o bé que s'hagin perdut.**
5. Patrimoni natural	**5.1. Zones d'interès natural**	**Zones que tenen un valor o interès específic a causa de les seves característiques botàniques, ecològiques, zoològiques, geomorfològiques o paisatgístiques, encara que hagin estat creades o alterades per intervencions antròpiques.**
	5.2. Espècimens botànics singulars	**Elements botànics de caire singulars (un exemplar, o diversos exemplars que formen una unitat aïllada), normalment arbres, que tenen un interès botànic, històric, físic, urbà, toponímic, exòtic, etc.**

2. El nivell d'aprofundiment de cadascuna de les tipologies de béns patrimonials dependrà de la informació disponible.

Cal dir que la informació inicial disponible a partir de la cerca bibliogràfica i del coneixement que l'equip de treball tenia sobre el patrimoni local de Borredà, s'ha vist notablement augmentada i enriquida gràcies a l'extraordinària col·laboració dels propietaris de les masies i cases de Puigcercós, Sobirà, Vilardell i Campalans, que ha fet possible inventariar importants col·leccions de mobles i arxius documentals i fotogràfics. Les facilitats obtingudes a l'hora d'accedir al coneixement d'aquests patrimoni han permès arribar a un nivell d'aprofundiment altament satisfactori: s'han pogut inventariar més de cent béns patrimonials.

1.6. CRITERIS GENERALS D'INTERVENCIÓ

Vistes les possibilitats que oferia el treball de camp, l'excel·lent col·laboració dels propietaris d'aquest patrimoni i el fet de que un dels membres redactors d'aquest inventari havia treballat durant els anys 1988-1990 en la redacció dels capítols d'història de la monografia local Borredà, editada per l'Ajuntament de Borredà i l'Àmbit de Recerques del Berguedà, van fer decidir a l'equip de persones que hem treballat en la realització de l'Inventari del Patrimoni de Borredà per inventariar un nombre considerable d'elements de patrimoni moble i immoble que permetien aportar una considerable informació històrica.

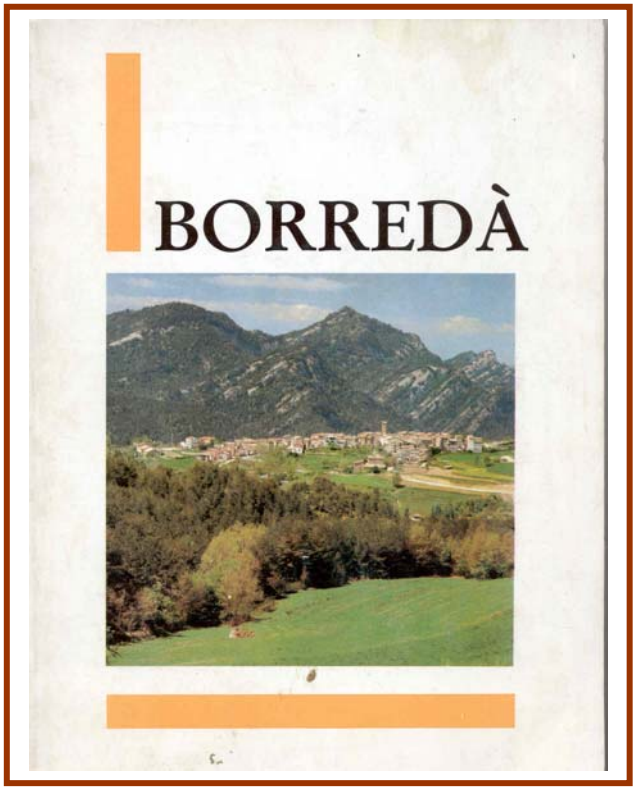

1. VV.AA. (1990), *Borredà,* Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Àmbit de Recerques del Berguedà, Berga.

2. MARC GEOGRÀFIC I HISTÒRIC

2.1. MARC GEOGRÀFIC I MEDI FÍSIC

El municipi de **Borredà** és un dels 31 municipis de la comarca del Berguedà, situat entre la subcomarca de l'Alt Berguedà i més concretament al sector oriental.

2.

3.

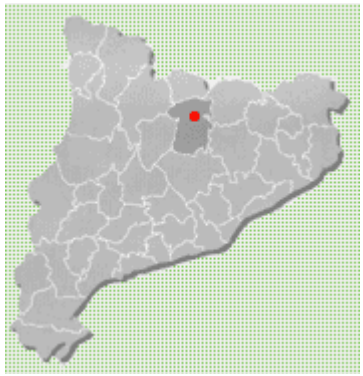

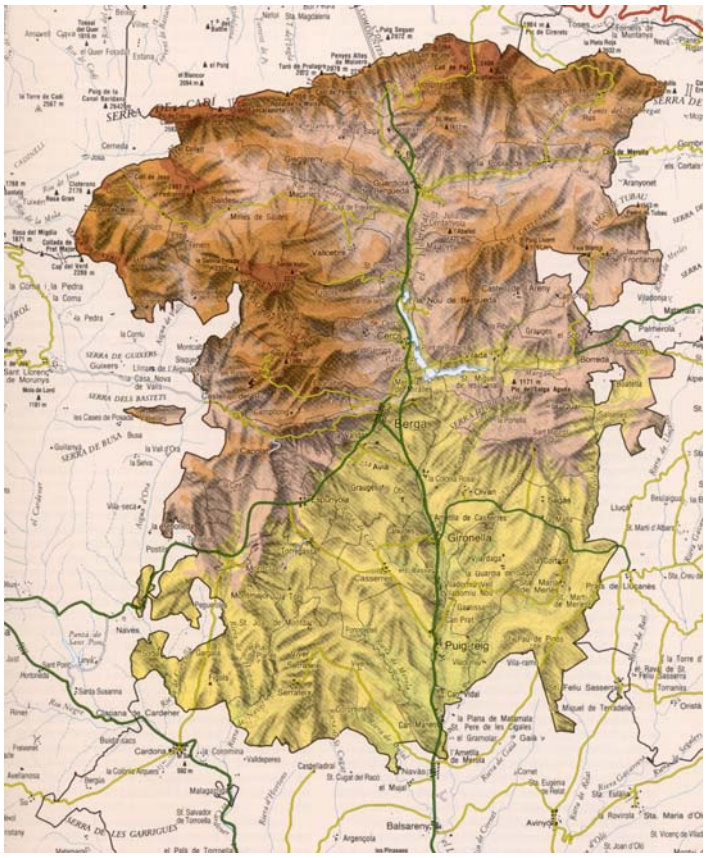

4

2. **Situació de la comarca del Berguedà en el context de Catalunya** (Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Servei Cartogràfic.
3. **Web de Borredà (www.Borredà.net)**
4. **Mapa físic del Berguedà.** Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Servei Cartogràfic)

Fins l'any 2002 dins el seu terme municipal hi havia l'enclavament de la Rovira de Baix que formava part del terme municipal de Palmerola (Ripollès, Girona) però, arran del procés iniciat per l'Ajuntament de Borredà amb l'acord dels veïns de la Rovira de Baix, s'inicià un procés que fou resolt, per part del departament de Governació de la Generalitat de Catalunya, amb la incorporació d'aquest enclavament al terme municipal de Borredà (Decret 314/2002, de 19 de novembre, pel qual s'aprova la correcció de disfuncionalitats territorials de l'enclavament de les Rovires de Baix). D'aquesta manera als 43,60 km2 calia sumar-hi els 3,3 km2 de les Rovires de Baix.

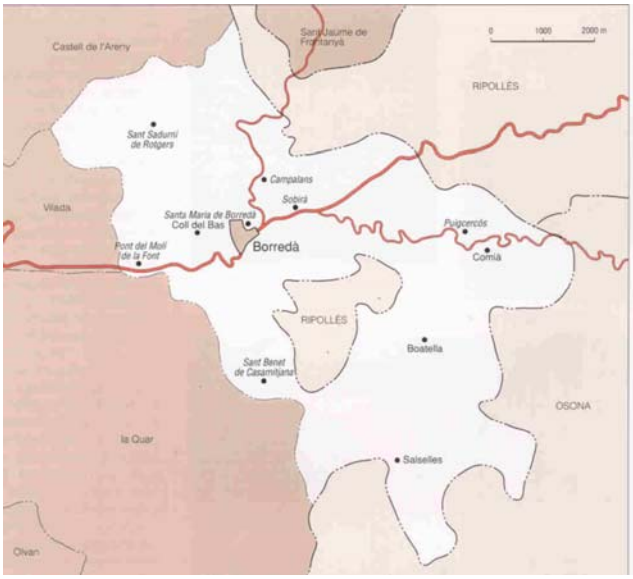

5.

5. Terme municipal de Borredà (Font: Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. 5. El Berguedà, Barcelona 1994, p.39.)

El Decret d'annexió de l'enclavament de Les Rovires de Baix al terme municipal de Borredà fou suspès pel Govern de l'Estat argumentant que la Generalitat de Catalunya no té competències per modificar els límits territorials de les províncies de Girona i Barcelona, atès que l'annexió de Les Rovires de Baix, de la província de Girona, al municipi de Borredà, província de Barcelona, suposava una modificació dels límits provincials.

Els límits territorials

Pel sector NE, Borredà limita amb el municipi de Les Lloses, amb Alpens pels sector E, amb el terme municipal de Lluçà al SE, la Quar pel SO, Vilada a ponent i amb Castell de l'Areny al NO. Els límits geogràfics venen donats pels elements geogràfics següents:

- A ponent: la riera de Vilada, o de Can Robí, entre el torrent de la Baga i el torrent de la Cercosa. Des d'aquest torrent segueix fins al torrent de l'Olla, la solana de Comadrells i fins el capdamunt del torrent de Cirera, des d'on segueix fins a la carena del Serrat de Ternades que és la cota màxima del municipi.
- Des d'aquest punt el terme municipal segueix, en direcció est, per la carena de la Tallola i el Serrat de Molló, el Collet de les Comes, la Serra de la Roca i la Solana de Comià, ambdós separats per la riera de Merlès, i segueix per la carena de can Cases, l'extrem oriental del terme.
- Des d'aquest punt segueix fins el Collet de Coma Armada cap a les costes ponentines de la Tor, el Serrat de la Roqueta i Vilacanina, l'extrem meridional del municipi.
- Des d'aquest punt segueix cap al nord del Serrat de les Cabres Mortes, el torrent del Camp de la Pinosa, la riera de Merlès fins, aigües amunt del torrent de Forcons, a trobar el coll del mateix nom i el torrent de la font del Cirer i la riera de Merdançol. A partir de la riera de Mergançol o de Vilada el terme segueix, en direcció a ponent, fins a la Costa del Balç i la Serra de l'Envista.

El terme municipal és força accidentat, situat a la zona dels darrers contraforts dels Pre-Pirineus, caracteritzat per alineacions de petites serralades que orienten el terme d'est a oest:

- Al nord, el Serrat del Molló (1212 m), els serrats de Comardells, de Sant Marc (1191 m) i el Cap de la Solana, amb l'Envista.

- A l'est hi destaca el Cap de la Baga de la Roca (1002 m), L'Alzina Grossa (939 m).
- Al sud Els Llumeners (1046 m) i la Roqueta (905 m)

6. Municipi de Borredà (Font: Borredà a la teva mà, Ajuntament de Borredà/Turisme Total Diputació de Barcelona); escala 1:50.000

La descripció del terme ja indica la riquesa de la xarxa fluvial del terme municipal, torrents i rieres que pertanyen a la conca del Llobregat i entre les quals destaquen la Riera de Merlès, cap al SE, i a la Riera del Mergançol o de Vilada, anomenada també La Ribera per la gent de Borredà, al sector NO.

- La Riera de Merlès, que té un recorregut aproximat de 47 km i una conca de 173 km2, neix a la vessant sud dels Rasos de Tubau a partir d'una colla de torrents. Capta les aigües dels termes de Borredà, la Quar, Sagàs, Santa Maria de Merlès i Puig-reig, i desemboca al Llobregat prop de la colònia de cal Riera (Puig-reig) a l'extrem sud de la comarca del Berguedà.
- La riera de Mergançol – o del Merdançol- , anomenada també en la documentació antiga, Ribera de Borredà.

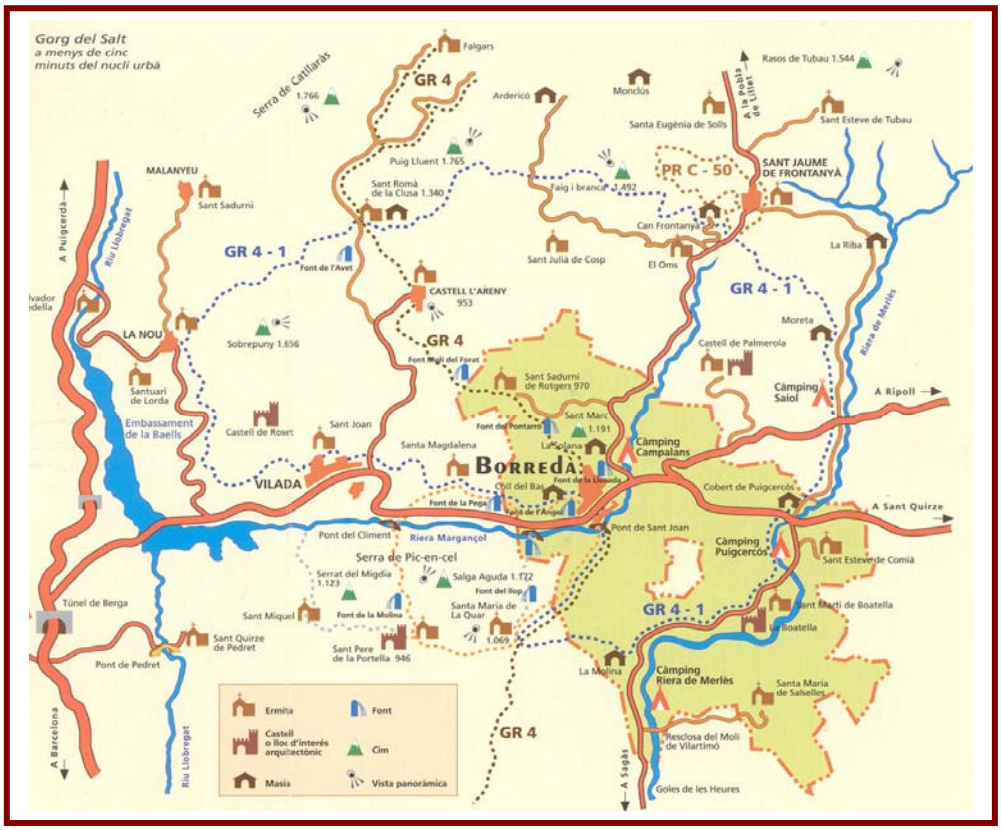

7. Municipi de Borredà (Font: Borredà, Ajuntament de Borredà/Turisme Total Diputació de Barcelona)

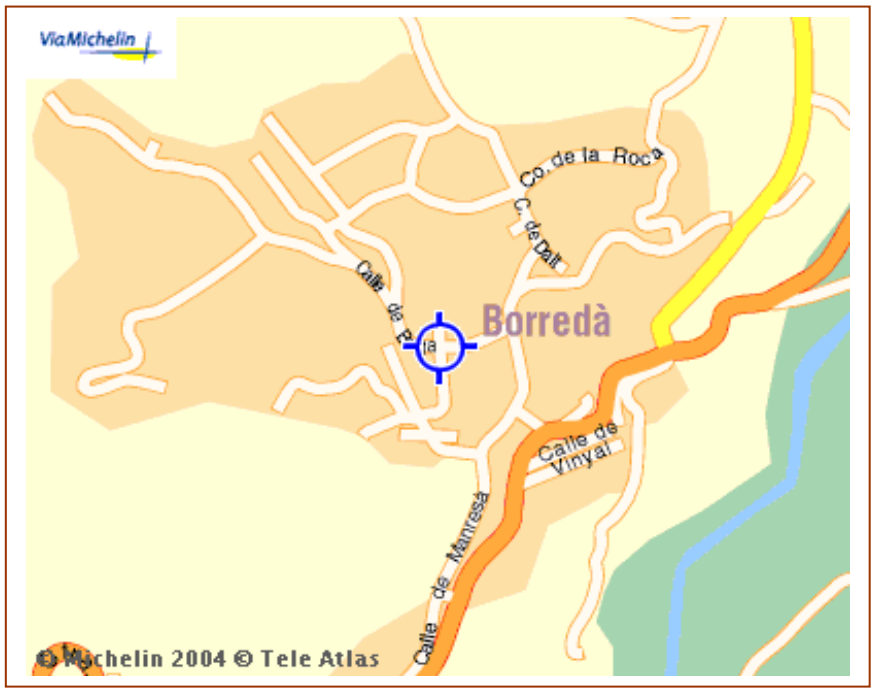

8. http://www.viamichelin.com/viamichelin/esp/dyn/controller/mapPerformPage?strLocation=Borred%E0&strCountry=eur

2.2. POBLAMENT, ESTRUCTURA ECONÒMICA I COMUNICACIONS

2.2.1.Poblament

El municipi de Borredà s'ha caracteritzat, al llarg de la història, per tenir un poblament concentrat formant, des de la baixa edat mitjana, un nucli urbà a l'entorn e l'església parroquial de Santa Maria de Borredà. Amb tot, escampades pel terme municipal hi ha un bon nombre de masies i masoveries que, després del despoblament que ha patit la zona de muntanya catalana al llarg del s. XX, en els últims anys tornen a ser ocupades com a segones residències.

Els segles medievals

Les dades que tenim sobre poblament històric són les que proporcionen les fonts documentals, entre les quals destaquem, el fogatge dels segles XIV (1359-60 i 1378) que comptabilitzen 10 focs, i el del XV (1497) que compta els focs de Borredà juntament amb els de Palmerola.

Al marge del nombre de focs comptabilitzat tot sembla indicar que abans de la crisi demogràfica del s. XIV i XV l'actual terme municipal era força poblat atès que a més del nucli urbà que creixia a l'entorn de l'església parroquial de Santa Maria, protegit pel monestir de Santa Maria de Ripoll, per l'actual terme s'hi escampaven una bona colla d'esglésies, totes parroquials (Sant Esteve de Comià, Sant Pere de Salselles, Sant Martí de Boatella, Sant Sadurní de Rotgers i Sant Benet de Casamitjana i fins al s. XXI l'església de la Pera, de la qual no es coneix l'advocació i de la qual tampoc s'ha pogut identificar la localització), la qual cosa indica la vitalitat demogràfica.

La crisi demogràfica arriba el 1348 de la mà de la Pesta Negra; la documentació dels monestirs veïns de Sant Jaume de

Frontanyà i especialment de Sant Pere de la Portella, se'n fan ressò:

> *"... a tempore inmensium mortalitatem – 1365- i a tempore mortalitatem generalium que viguerunt ultra modum in Berguitano anno 1348 et quasi per totum mundum (1374)"* (SANTAMARIA, 1986;96).

Les diferents onades de pesta i de malalties infeccioses, afegides a les males collites i a la plaga de llagostes, malmeteren extraordinàriament la població de Borredà i dels nuclis rurals veïns; a causa d'aquest despoblament moltes de les esglésies, com Sant Sadurní de Rotgers, van perdre la seva categoria parroquial, i segons mostra la documentació dels s. XV i XVI els senyors imposaren als pagesos la condició remensa i els subjectaren als mals usos. El fogatge del 1497 comptabilitza els masos de Borredà juntament amb els de Palmerola.

En el Fogatge de 1497 (IGLESIAS, 1991: 245)

> ***"Palmerola e son terme:*** *Mossèm Johan Mas rector, Anthoni Heres, En Soler, En Ca Santpere, En Pradell, En Capdevila, En Grauges, En Pere del Hostal, Barthomeu del Hostal, Lo Ferrer, Madona Pere Miquela, En Forrut Serra, En campallons, En Casadeig, En Barnada subirà, Jaume Col, Johan Col, En Serra de Come-roques, Johan Portella, En Vila del Almanich, En Serrat, Anthoni de les Cases, En Moreta, Mossèn Palmerola, En Sobirats, En Pere Coll, En Sirera, En Pere Camp, Mossèn Vicent vicari de Borradà."*

Els primers segles moderns

Molt valuosa és la informació que aporten els llibres sacramentals de baptismes i defuncions de la parròquia de Sta. Maria de Borredà conservats a l'Arxiu Episcopal de Vic (MONTANYÀ, 1990), tot i que es conserven de manera discontínua els del s. XVI i XVII (períodes 1596-1599, 1612-1622, 1625-1649 i 1660-1673 quan a baptismes i de 1644-1672 i 1643,1652 i 1658).

S'hi observa un increment considerable de la natalitat que fa entreveure un creixement lent però sostingut de la població.

En el Fogatge de 1553 (IGLESIAS, 1979: 462 i 465) hi consta:

"Parroquia y terme de Borrada *fogajat a 13 de octubre 1553 per Jaume Casadegos balle com apar en cartes 258*

Mn. Joan Puig prevere vicari
Jaume Casadegis balle
Jaume del Hostal
Jonot Camprubis
Joan Sala
Joana Serra viuda
En Casamitjana
Pere Pradell de Gordiollans
Antoni Capdevila
Joan Grauges
Joan Losada
Joan Serra
Jaume Campalans
Franci Serra del Mas de la Sala

"Parroquia y ballia de Palmerola *fogajat a 13 de octubre de 1553 per Joan Borrada e Joan Sobirats prohomens com apara en cartes 261*

Francesch Heras de Gordiolans
Jaume Soler
Pere Casa Sanctpere
Jaume Serra
Garau Buatella
Antoni Joan qui sta a les Loberes
Joan Sobirats
Bartomeu Cases
Marti Font sta a Moreta
Bernat Serrat
En Domenjo sta mas Malich
Pere Rocha
Miquel Masona
Joan Coll
Jaume Torrent
Joan Borreda sobira
Mn Antich Palmerola militar

	1359-60 Focs	**1378 Focs**	**1497 Focs**	**1515 Focs**	**1553 Focs**
Borredà	**10**	**10**	**-**	**-**	**14**
Comià	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
Boatella	**-**	**-**	**1**	**1**	**1**
Salselles	**-**	**-**	**-**	**-**	**5**
Roma	**-**	**-**	**2**	**2**	**2**

(Font: IGLESIES, J. (1982). "Demografia històrica i actual del Berguedà", a "Centre d'Estudis Berguedans" n º 1, Berga)

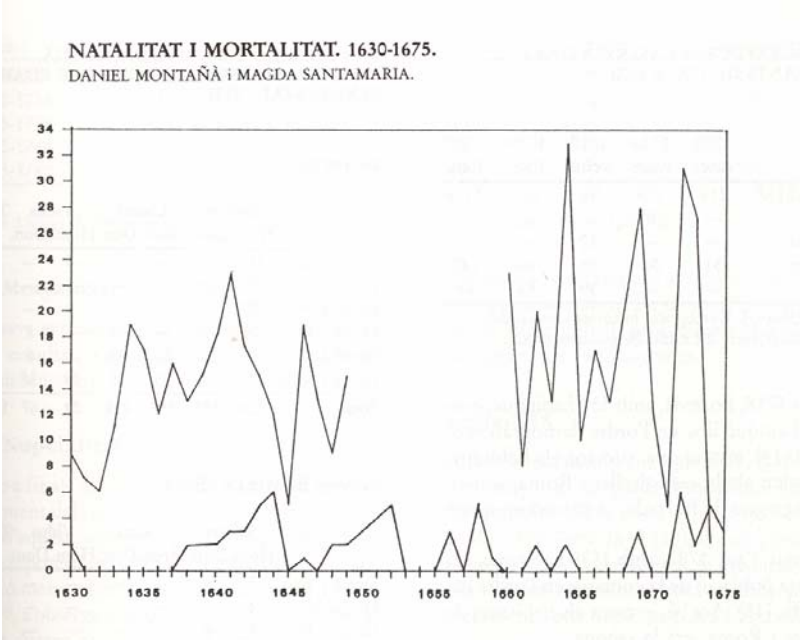

(Font: MONTAÑÀ, D. (1990). "L'evolució del poblament i els aspectes sanitario-demogràfics", dins de Borredà, p.243-261, a Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Berga)

L'espectacular creixement del s. XVIII

Per a analitzar la situació demogràfica del terme municipal al llarg del s. XVIII, la principal característica del qual és l'espectacular augment demogràfic, es compte amb un estudi demogràfic (MONTANYÀ; 1990) i dues importants fons documentals, els capbreus del s. XVIII.

- Els capbreus del s. XVIII, i molt especialment el de l'any 1718-1720 i el de 1758 (SERRA ROTÉS, 1989) hi consten:

Baronia de la Portella (1718-1720):

- Mas Casadejús amb les masoveries de la Ferrera i Casanova de Casadejús. Confessats per Bernat Casadejús.
- Mas Rocatrencada, confessada per Joan Clotet.
- Mas Camprubí, confessat per Josep Camprubí.
- Mas Coll, de Josep Coll.
- Camp de Boatella i la Rovira, confessats per Eudald Boatella.
- Mas Masana, de Josep Puigcercós.
- Mas Sobirà, de Jaume Camprubí i Sobirà.

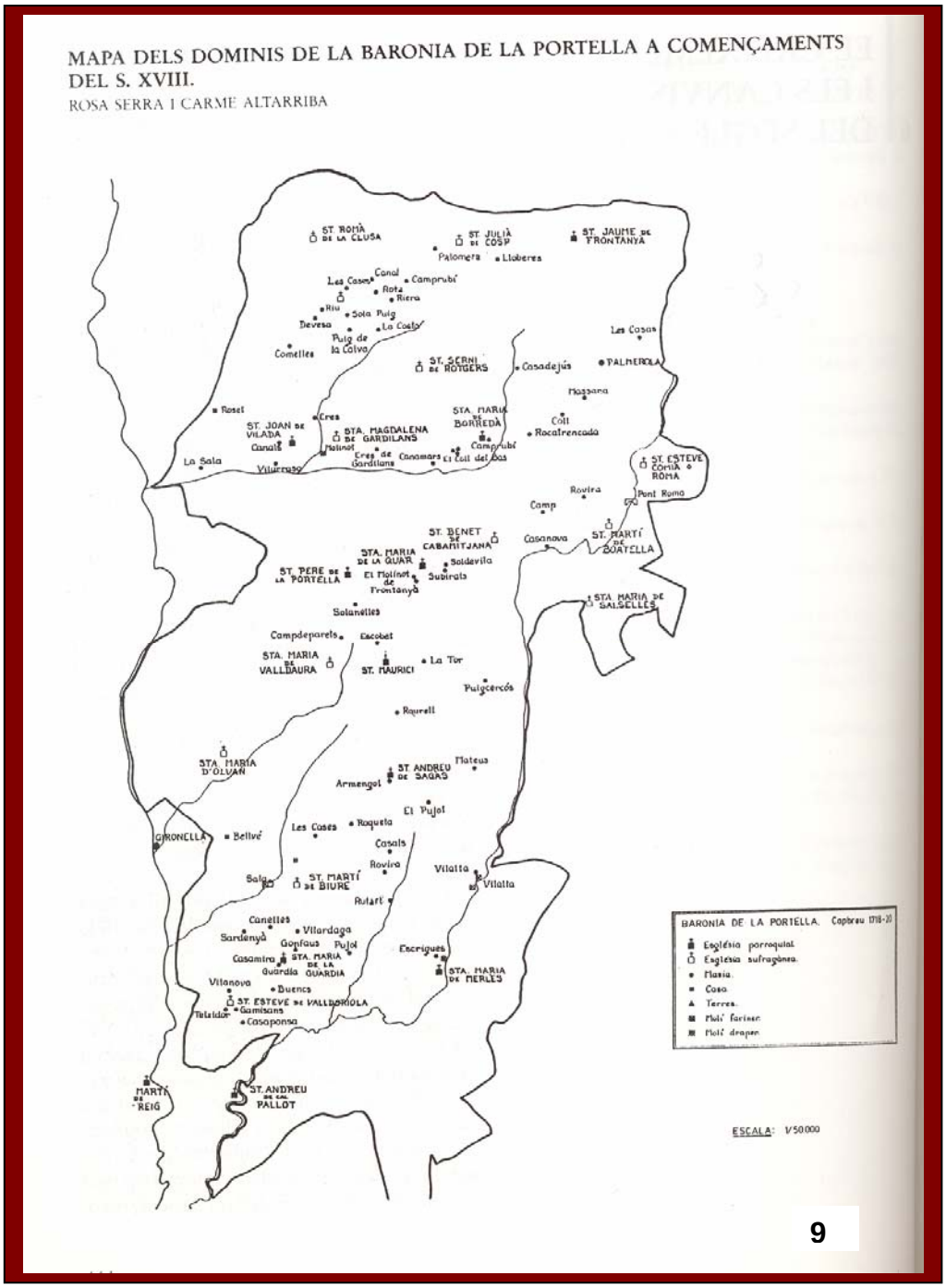

9. Mapa dels dominis de la Baronia de la Portella a començaments s. XVIII
(Font: SERRA, R (1990). "Els segle XVIII: un segle de creixement i de canvis" dins de Borredà, p.163-205, a Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Berga)

Al nucli urbà de Borredà, segons el capbreu de 1758:

- Plaça Major: Marc Cirera, paraire i batlle de Borredà; Josep Salvanés, paraire; Josep Dacs, teixidor de llana; Mateu Picas, ferrer; Josep Creixans, paraire; Joan Gelabert, paraire; Benet Cirera, sastre; Pere Eres Masadeta, paraire; Josep Bardolet, paraire; Margarida Sala, vídua del metge Josep Sala de Linya; Segimon Clarà, ferrer; Marià Soldevila, comerciant de Ripoll; Joan Cirera, pastor; i Josep Vilardell, paraire.

- Carrer del Cementiri: Joan Eras, teixidor de lli; Segimon Capdevila, paraire; Joan Graugés, paraire; Josep Vilardell; Benet Cirera, paraire.

- Carrer de la Processó: Marià Vilardell, teixidor de lli; Josep Vilardell, pagès i amo del mas Sala; Benet Vilardell, paraire.

- Carrer de Berga: Pere Creixans, paraire; Pere Creixans, paraire; Salvador Costa, bracer; Joan Clotet, paraire; Josep Garrós, paraire; Climent Capdevila, teixidor de llana; Maria Vilardell, vídua de Pere Vilardell i Casanovas, paraire; Josep Vilardell, corder; Pere Graugés.

- Carrer de Sant Jaume de Frontanyà: Josep Font, pagès de can Font; Pere Valls, cirurgià; Manianna Clotet i Heras, vídua de Joan Clotet; Magdalena Canudas, Vídua de Joan Canudas del Prat, pagès de Sant Pau de Casserres.

- Placeta de la Rectoria o del Padrós: Rector de Borredà; Isidre Heras bracer; Joan Heras teixidor de llana; Josep Creixans, paraire; Pere Valls, cirurgià; Pere Portell, paraire; Josep Portell, paraire.

- Carrer de Dalt: Joan Passola, sastre; Llorenç Roma, paraire; Mateu Camprubí, teixidor de llana; Bernat Russinyol, teixidor de lli; Josep Heras Canemars, paraire; Marià Ferrer, paraire; Rosa Roca, vídua de Josep Roca, paraire.

- Carrer de la Font o de Baix: Gaietà Puig Garrós, paraire; Aleix Altafulla, teixidor de llana; Joan Font i Maria Font i Tarradellas; Francesc Graugés, paraire; Joan Baptista Tubau, paraire; Isidre Heras, bracer; Joan Heras, teixidor de llana; Josep Creixans, paraire; Josep Camprubí, teixidor de llana; Climent Portell, paraire; Joan Camprubí, pagès del mas Camprubí del pla de la Font; Bernat Roca, prevere i rector de Borredà; Joan Portell,

paraire; Joan Costa, teixidor de llana; Joan Font; Hereus de Joan Cabassa, bracer.

- Carrer de Manresa o Carrer Nou: Anton Carreras, paraire, Bernat Serrat Paraire, Manuel Soler, mestre de cases, Josep Fargas, fuster; Joan Heres, paraire; Magdalena Campalans, vídua de Francesc Campalans, paraire; Domènec Capdevila, paraire; Sadurní Casals i Bossoms, paraire; Marc Sellas, paraire; Josep Costa, teixidor de llana; Josep Heras i Canemar, paraire; Josep Heras i Masadeta, sastre; Maria Heras i Bussoms, vídua de Josep Heras, teixidor de llana; Josep Soler, mestre de cases; Domènec Campalans, teixidor de llana; Francesc Soler, mestre de cases; Joan Pau Casadessús, apotecari; Benet Vilardell, paraire.

- Coll del Bas: Josep Camprubí, teixidor de llana; Salvador Serra, bracer; Francesc Pradell, bracer; Joan Pradell, bracer; Francesc Campalans, bracer; Segimon Clarà, ferrer; Pere Manso, pagès; Segimon Casanova, pagès; Marianna Clotet, vídua de Joan Canudas del Prat.

- Molins fariners: Joan Vilageriu i Santotge, moliner del molí de Santotge o Escaldaferro, també dit Molí de Dalt; Josep Garrós, pagès i moliner del molí del Garrós o del Tisoi.

- Masies: Francesc Heras i Canemars, pagès del mas Canemars; Joan Camprubí pagès del Mas Camprubí; Miquel Trenta, pagès del mas Faja o de la Faia; Salvador Mas, pagès del mas Casadejús; Eduald Sellas, paraire al mas del Gall; Joan Heras i Casasampere, pagès del mas de la Vila de Rotgers; Mariano Soldebvila, comerciant de Ripoll i de Mas Masadeta i Masana; Francsc Mas, pagès del mas Casamitjana; Joan Cirera pastor de la cada del Trenca de la Massadeta; Josep Camprubí, pagès de les terres de Fornells; Eudald Boatella, ciutadà honrat de Barcelona i amo del mas de la Pera; Josep Garrós, pagès de la Llosada; Josep Vilardell, paraire de la llosada; Pere Sol, pastor de la casseta de la Llosada; Marianna Clotet, vídua, del mas Rocatrencada; Francesc Puig i Campalans, pagès del mas Campalans.

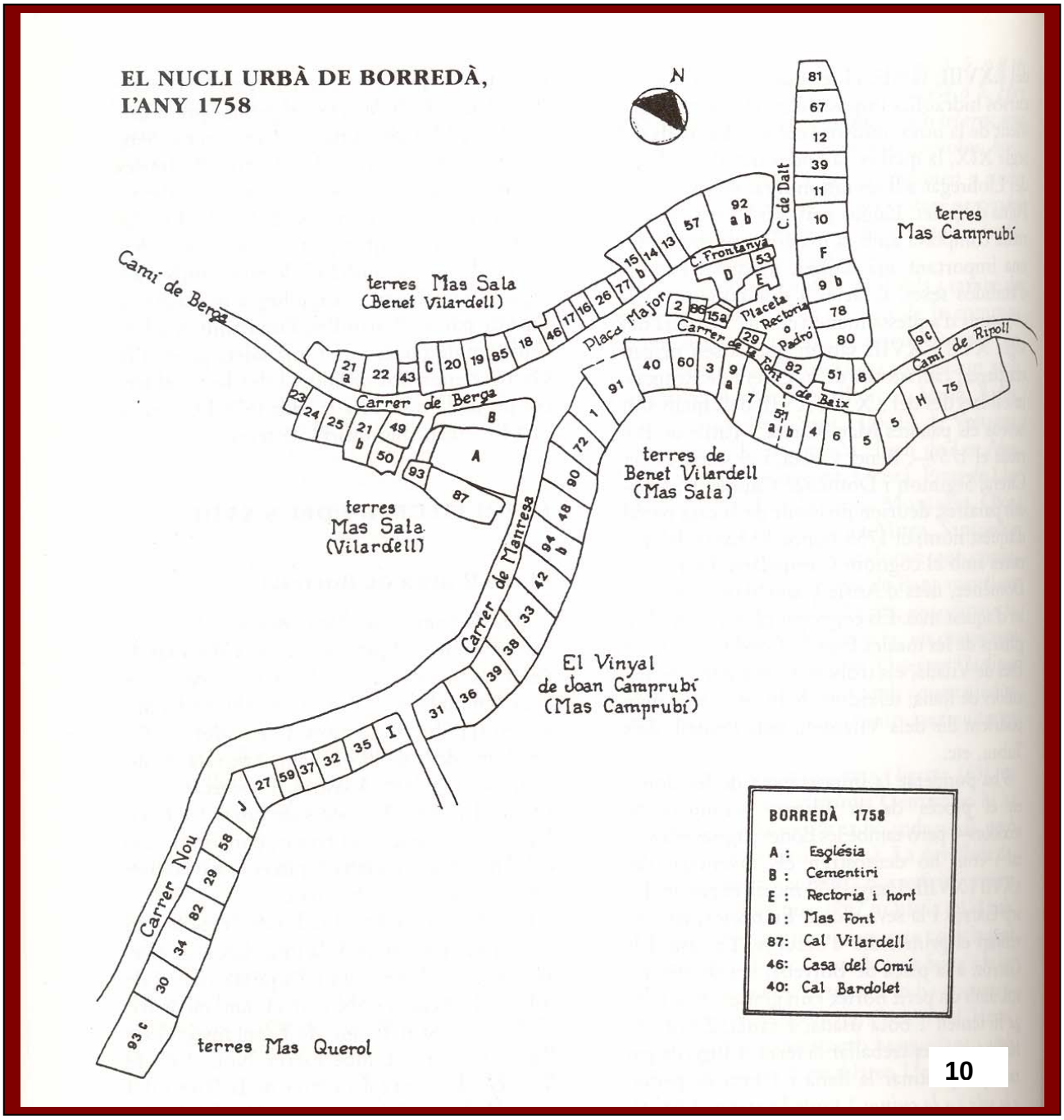

10. Nucli urbà de Borredà l'any 1758
(Font: SERRA, R (1990). "Els segle XVIII: un segle de creixement i de canvis" dins de Borredà, p.163-205, a Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Berga)

El creixement demogràfic més espectacular (entre 1718 i 17887 l'augment és del 154%) és produeix a partir de mitjans s. XVIII fruit

de la prosperitat que comporta l'especialització manufacturera de la llana, que s'allarga, tot i que en davallada, fins ben entrat el s. XIX.

CENS	**1708**	**1718**	**1787**	**1857**	**1877**
Població	149	533	1353	1293	1073

11. Població s. XVIII i XIX
(Font: MONTANYÀ, D. (1990). "Evolució del poblament i els aspectes sanitario-demogràfics, a "Borredà", p.243-260, a Col·lecció Els Llibres de l'Ambit nº 5, Berga)

La crisi provocada per la davallada de la manufactura tradicional de filats de i teixits de cotó desenvolupada des de finals del s. XVIII amb la generalització de les màquines "berguedanes" i per la incidència de les Guerres Carlines, es fa evident en el cens del 1877, que només registra 1073 habitants.

Amb la industrialització moderna i la posta en marxa de la gran fàbrica de filats i teixits de cotó al peu del riu Llobregat al seu pas pel Baix Berguedà des de mitjans s. XIX i l'explotació dels lignits a partir de finals del mateix segle, la davallada demogràfica s'accentua al llarg del s. XX.

- Dades més precises corresponents ja al s. XX :

ANY	HABITANTS
1981	448
1986	445
1991	446
1996	471
2001	499
2003	483

12. Població s. XX
(Font: MONTANYÀ, D. (1990). "Evolució del poblament i els aspectes sanitario-demogràfics, a "Borredà", p.243-260, a Col·lecció Els Llibres de l'Ambit nº 5, Berga)

Borredà, amb una densitat de 11,5 habitants per km2 (2001: 499 habitants de dret en una superfície de 43,5 km2) és un municipi amb un elevat nombre de població concentrada (77,1%), ubicada al nucli de Borredà, i la dispersa (22,9%, l'any 1981), en clara tendència a la disminució. Pel que fa a la dinàmica demogràfica presenta les característiques generals de la comarca del Berguedà: taxes molt baixes de natalitat i clara tendència a l'envelliment.

- Borredà: Creixement de la població

	1996
Naixements	5,49
Defuncions	13,09
Creixement Natural	-7,6
Saldo migratori	18,15
Creixement total	10,55

13. Creixement de la població (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Borredà: Població per sexe

Anys	**HOMES**	**DONES**	**TOTAL**
2001	50,7 %	49,3%	499
1996	47,3%	52,7%	471

14. Població de sexes (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Borredà: Moviment natural

Anys	Naixements	Defuncions	Matrimonis
2001	4	5	2
2000	3	4	0

15. Moviment natural (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

(Font: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Borredà: Lloc de naixement

	Catalunya	Berguedà	Altres comarques	Resta de L'Estat	Estranger	Total
2001	447	287	160	21	31	499
1996	446	296	150	22	3	471

16. Lloc de naixement de la població de Borredà (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Llars, segons nombre de persones

	1991	1996
D'1 persona	18'2	23'8
De 2 persones	20'9	25
De 3 persones	26'3	21'5
De 4 persones	19'1	19'1
De 5 persones i més	15'5	10'6
Total llars	148	172

17. Llars, segons nombre de persones (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Estructura de la població segons el padró del 1978

	1978
- Població de 0-10 anys	40
- Població de 10-20 anys	65
- Població de 14-60 anys	285
- Població de més de 60	150

18. Estructura de la població segons el padró de 1978 (Fonts: Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es)

- Estructura de la població segons el padró del 2000

	2000
- Població de 0-3 anys	16
- Població de 3-14 anys	51
- Població 14-60 anys	291
- Població de més de 60	148

19. Estructura de la població segons el padró del 2000 (Font: Ajuntament de Borredà, Padró 2000)

Pel que fa a l'activitat de la població, el municipi de Borredà, com la resta de la comarca del Berguedà, presenta en els últims anys del s. XX, una notable pèrdua de població activa que no té possibilitats de remuntar-se atesa l'estructura demogràfica envellida del terme municipal. Les taxes d'activitat són baixes i l'atur s'ha frenat degut a l'envelliment de la població.

En el cas de Borredà cal fer notar que la població laboral resident supera a les persones que treballen al municipi; existeix, doncs un flux important de població que, resident a Borredà, es desplaça a treballar fora del municipi.

- 1996. Població ocupada resident per sectors d'activat (en percentatges)

Població ocupada per sectors

(percentatge)

		Ocupats				
		agricultura	indústria	construcció	serveis	Total
Borredà	1996	12,707	34,807	8,84	43,646	181
	1991	23,602	25,466	6,832	44,099	161
Berguedà	1996	7,174	34,337	12,041	46,448	12.922
	1991	8,29	38,695	11,397	41,618	13.547
Catalunya	1996	3,216	32,083	6,968	57,734	2.204.652
	1991	3,678	36,058	8,233	52,031	2.255.430

20. Població ocupada per sexes
(Font : Institut d'Estadística de Catalunya. Estadística de població 1996.
Institut d'Estadística de Catalunya. Cens de població 1991.
Anys disponibles : 1991,1996)

2.2.2. Estructura econòmica

Les activitats agropecuàries:

Com a la resta de la comarca del Berguedà, en el terme municipal de Borredà el nombre d'explotacions agràries ha disminuït en els darrers trenta anys del s. XX. Les activitats agrícoles només es poden qualificar de testimonials i sempre actuant de forma subsidiària de la ramaderia intensiva i extensiva, que és la única activitat rendible del sector primari que ocupa una quarantena de persones.

Des de l'aprovació de les noves Normes Subsidiàries (2002) s'estableix un rigorós control i limitació de noves llicències per explotacions porcines; només els pagesos en actiu del terme de Borredà podran demanar i obtenir llicència per a granges de porcs i es controlarà rigorosament l'abocament de purins ([1])

21

21. Ramat de xais a Borredà (Foto www.borredà.net)

El terme municipal està densament poblat de boscos que augmenten atesa la reculada e l'espai agrícola que en els últims anys ha fet disminuir el nombre d'e4xplotacions en règim de masoveria i parceria, concentrant l'activitat agrària en mans dels propietaris agrícoles.

[1] .- Butlletí INFORMEM nº 14, octubre 2002

- Grandària de les explotacions segons la superfície agrícola utilitzada (1982)

Borredà	**1982**
Explotacions amb SAU	**56**
Nº explotacions menys de 5 ha	**39**
Nº explotacions de 5-10 ha	**9**
Nº explotacions de 10-20 ha	**7**
Nº explotacions de 20-50 ha	**3**
Nº explotacions de 50-100 ha	**0**
Nº explotacions de + 100 ha	**0**
(Font: Miralles, C., et al. (1990): El Berguedà. Una comarca d'industrialització antiga, p.48, Barcelona)	

22

22. Borredà des del Coll d'en Bas. Foto: C. Sellés

Distribució Sol Agrari Utilitzable (SAU)	Hectàrees
Total	313
Propietat	214
Arrendament	97
Parceria	2

23. Distribució de la SAU segons el règim de tinença 1982

(Font: Miralles, C., et al. (1990): El Berguedà. Una comarca d'industrialització antiga, p.54, Barcelona)

Tot i que la majoria de pagesos del terme municipal són propietaris de la terra, a Borredà es manté viu el règim d' arrendament (97 explotacions) i, de manera testimonial, el de parceria (2 explotacions).

El sector industrial

El sector industrial del terme municipal de Borredà es concentrava tradicionalment, al nucli urbà de Borredà a partir d'una tradició centenària que es remunta al s. XVII amb la indústria manufacturera de la llana. Al s. XVIII, concretament el 1766, es va constituir el Gremi de Paraires i Teixidors de la llana de Borredà que entrà en crisi al s. XIX i fou substituïda per la indústria de filats i teixits de cotó que també entra en crisi en els últims anys. Relacionat directament amb el sector tèxtil es mantenen en actiu petites indústries:

- *Teixits Gonclovil, SL,* dedicada a elaboració de teixits per articles de merceria, manualitats amb cotó, llims, productes d'hosteleria.
- "*Teixits Prat"),* elabora teixits de cotó i fibra artificials per al parament de la llar

24

24. Serradora d'Albert Sala (Foto: C.Sellés)

Avui, la única activitat industrial del municipi és la relacionada amb l'explotació forestal. En els últims anys a Borredà s'han instal·lat indústries de transformació de la fusta, concretament dues serradores a més de les tradicionals fusteries, i dues torneries:

- *Serradora Albert Sala Escudé*, especialitzada en el tractament de fusta de pi per embalatge
- *Serradora Germans Gallet,* elabora peces per a torneria amb fusta de pi i faig a més dels productes tradicionals de serradora.
- *Fusteria Germans Nadeu*
- *Fusteria Pons*
- *Torneria Tubau,* que elabora tot tipus de mànecs de pinzells
- *Torneria Molí Cirera*, especialitzada en tornejats amb fusta de boix.

25 i 26. Boix a l'espera de ser tornejat al Molí del Cirera (Foto C.Sellés)

L'activitat del sector de la construcció s'ha incrementat en els últims anys afavorida per la promoció de segones residències i la restauració de la pràctica totalitat de les construccions del casc antic. Les empreses d'aquests sector són:

- *Excavacions Borredà PBM*
- *Obres i Reformes Camprubí, SL*
- *Construccions Bovil, SL*

Per últim, hi ha dues activitats relacionades amb el servei de transport :

- Transport Joan Cunill
- Taller mecànic Josep Roma

27. Vista general de Borredà (Foto: C. Sellés)

Establiments d'empreses i professionals per sectors

	Indústria	Construcció	Comerç al detall	Serveis, llevat comerç detall	Professionals i artistes
2000	24,590	8,197	13,115	47,541	6,557
1999	23,729	6,78	15,254	47,458	6,78
2000	12,395	15,313	22,450	39,671	10,170
1999	12,359	15,449	22,841	39,474	9,876
2000	10,295	12,257	20,161	42,363	14,923
1999	10,645	11,778	20,821	41,999	14,757

Sector Serveis

Aquest és el sector que ha tingut un increment més notable en els últims anys, sobretot pel que fa al subsector de turisme, amb la posta en marxa de:

- Tres càmpings: "*Càmping Campalans*" (102 parcel·les, 3a categoria), *"Càmping de Puigcercós"* (90 parcel·les, 2acategoria) i "*Càmpings de la Riera de Merlès"* (200 parcel·les, 1a categoria)

28

29

30

28. Camping Campalans (Fotos web Borredà: www.borredà.net)
29. Camping Puigcercós (Fotos web Borredà: www.borredà.net)
30. Camping Riera de Merlès (Fotos web Borredà: www.borredà.net)

- Tres cases d'agroturisme: "El Querol Vell" (15 places) , "Cal Jaume Coll" (15 places), i Mas Xuriguera

31	32	33

31. El Querol Vell (Fotos web Borredà: www.borredà.net)
32. Cal Jaume Coll (Fotos web Borredà: www.borredà.net)
33. Cal Xuriguera (Fotos web Borredà: www.borredà.net)

- Restaurants: Restaurant la Parada, Restaurant El Revolt i Restaurant Baix Pirineu, a més dels restaurants dels càmpings i de l'hostal del Cobert de Puigcercós.
- Cases de Colònies: Casa de Colònies Llar del Pare Coll, amb capacitat per a 60 persones i situada al vell mig del nucli de Borredà, i
- Refugi: Refugi de Puigcercós, situat dins el PEIN- Riera de Merlés, gestionat per la Unió Excursionista de Catalunya- Horta (Tel. 93. 454 58 55)

A aquests establiments, dedicats a l'allotjament, s'ha d'afegir un nombre important d'apartaments i cases llogades a temps parcial en temporada turística, i el sector tradicional del servei que és força important i que s'ha de relacionar directament amb la importància creixent de l'activitat turística del municipi de Borredà.

Serveis Municipals i equipaments públics

Consultori Municipal
Escola pública
Teatre
Centre Cívic
Oficina de Correus

34. Centre Cívic ((Fotos web Borredà: www.borredà.net)

Empreses de serveis

Carnisseria Ramon Cunill
Supermercat Sant Marc
Forn i Pastisseria Cal Freixa
Queviures i Bar Josep Portell
Queviures Cal Ros
Queviures- Bar-estanc Cal Ferrer
Formatgeria La Bauma
Cafè-bar Puigmal
Farmàcia M. Isabel Boixeda
Taxi
Caixa de Manresa
Perruqueria El teu Aire
Perruqueria Rosa Mª
Lampisteria Eugeni
Torneria Tubau
M&S Disseny Gràfic
Antiguitats La Plaça
Antiguitats R. Cunill

35 i 36. Forn de la de Cal Freixa (www.borreda.net)
37. Carnisseria cal Cunill (www.borreda.net)
38 Formatges La Bauma (www.borreda.net)

2.2.3. COMUNICACIONS

El terme municipal de Borredà disposa d'una xarxa antiga, dissenyada a principis del s. XX dins el Pla de Carreteres de la Mancomunitat de Catalunya. L'actual carretera C.26, que correspon a la carretera coneguda amb el nom popular de "L*a Pubilla*" per què fou la primera que construí la Mancomunitat de Catalunya, ressegueix, en bona part, l'antic camí ral de Berga a Ripoll

Aquest és el principal eix de comunicacions del qual neixen també, dues carreteres locals construïdes per la Diputació de Barcelona: la BV-4656 de Borredà a Sant Jaume de Frontanyà, i la BP- 4654 que des de Borredà arriba fins a Alpens i Sant Quirze de Besora, al Ripollès.

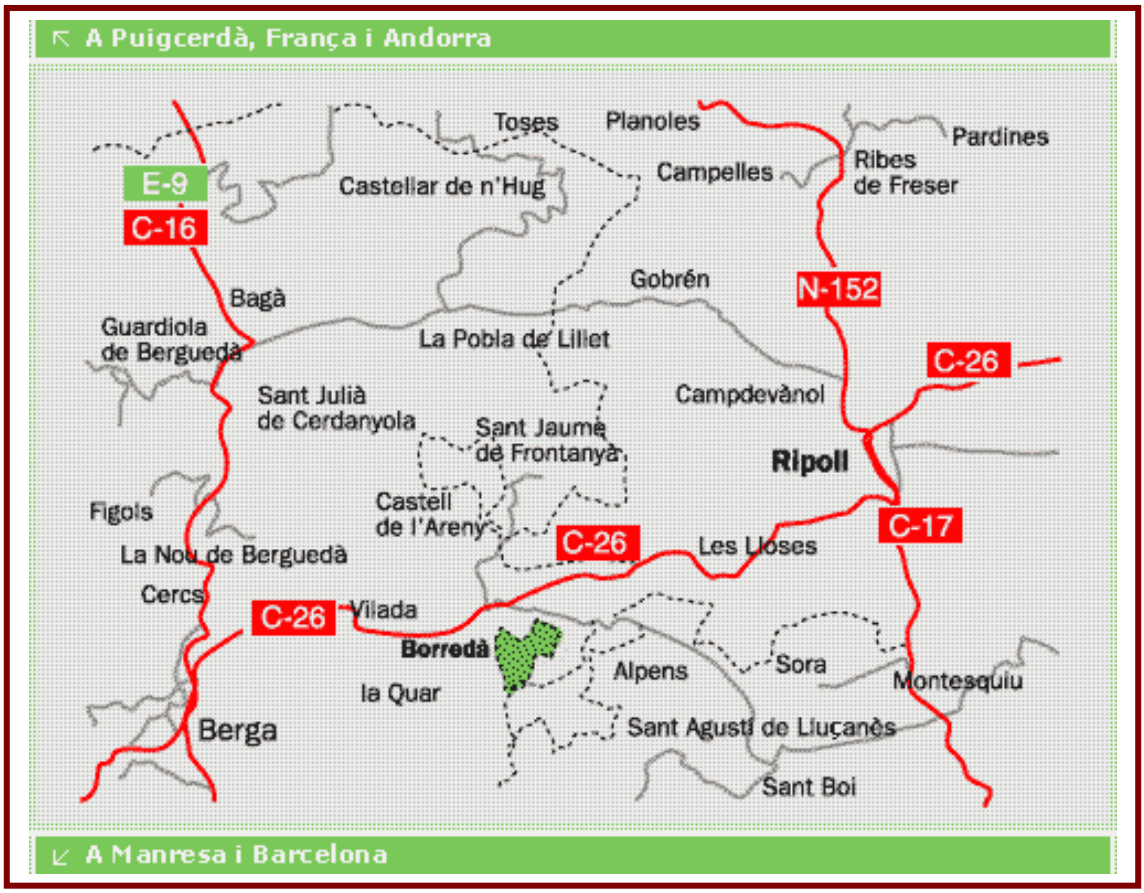

39. Mapa de carreteres a l'entorn de Borredà (Font: Tríptic turístic del municipi)

D'entre els camins el més important és el que discorre paral·lel a la riera de Merlès i que fou pavimentat entre 1990 i l'any 2000 pel Consell Comarcal del Berguedà. El terme municipal de Borredà es creuat per diferents senders de gran, mitjà i petit recorregut:

Senders de gran Recorregut (GR):

- GR 4 Des de Montserrat a Puigcerdà, concretament el tram Sant Pau de Pinós- La Pobla de Lillet.
- GR 4-1 de Sant Romà de la Clusa fins a Borredà passant per la Nou i Vilada

Senders de mitjà recorregut senyalitzades pel Consell Comarcal del Berguedà:

- Volta a la Serra de Picancel (De Pedret a Borredà passant per la Portella i la Quar).

Senders de petit recorregut senyalitzats per l'Ajuntament de Borredà:

- De Rotgers a Vilada
- De Rotgers a Canamars
- De Vilada a Borredà

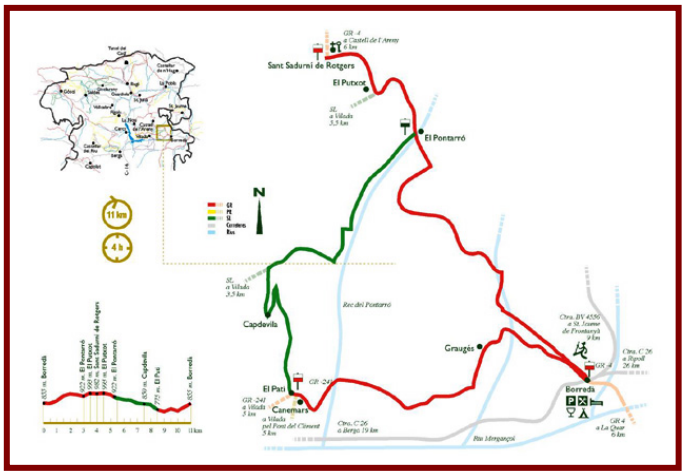

40. Itinerari del sender de Borredà a Vilada passant per Sant Sadurní de Rotgers (www.altbergueda.com/cat/pagines_senderisme/viladarotgers.html =

2.3. SÍNTESI HISTÒRICA

Els orígens històrics de Borredà es remunten al s. IX i es relacionen amb el procés de repoblació de les terres centrals de la Catalunya Vella i amb el paper que va jugar el comte Guifré el Pelós. La primera notícia documental fa referència al plet que enfrontà, l'any 886, el comte Guifré el Pelós amb el bisbe Esclua de la Seu d'Urgell per al domini de l'església i el lloc de Borredà; el plet es va resoldre a favor del comte que tot seguit impulsà la repoblació del lloc.

Guifré cedí una bona part de les propietats acumulades a l'actual terme municipal de Borredà, els alous de Borredà, Salselles, Comià i de Boatella, al seu fill Radulf que, essent encara un nen fou confiat al monestir de Ripoll, a partir del 914 era ja bisbe d'Urgell. Com a bisbe amplià els seus dominis a la zona comprant cases, terres i vinyes que acabà cedint al monestir de Santa Maria de Ripoll, que ja tenia terres a la vall de Merlès. La documentació esmenta també l'existència de viles al sector nord de l'actual terme municipal com Cirera o Rotgers (s. X), i les esglésies de Sant Sadurní de Rotgers i Santa Maria de Borredà.

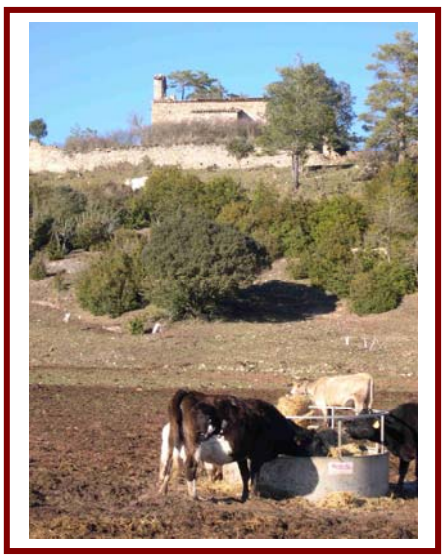

41. Església de St. Martí de Boatella (Foto: C.Sellès)

El monestir de Ripoll, i més concretament els seus abats, tenia la jurisdicció civil plena i nomenaren al s. XII dos batlles, el de Borredà que administrava els interessos del monestir als termes parroquials de Borredà i Rotgers, i el batlle de Puigcercós que ho feia al sector de la Vall de Merlès, i més tard, al s. XIII creà les pabordies. Des de la pabordia de Berga s'administraven les possessions de l'actual terme municipal de Borredà.

Tot i la importància del monestir de Ripoll, el seu abat no fou l'únic senyor jurisdiccional de l'actual terme municipal de Borredà. Al s. XV els barons de la Portella, senyors de les terres dels actuals municipis de la Quar, Sagàs, Olvan, Merlès, Vilada i Palmerola, aconseguiren del rei la jurisdicció criminal de Borredà i per tant el dret de nomenar un cònsol. També cal destacar la presència, encara que mínima, del monestir de Sant Pere de la Portella des de començaments del s. XI i del monestir de Santa Maria de Montbenet.

Durant els segles medievals el poblament era dispers; les masies i masoveries s'agrupaven a l'entorn de parròquies: Santa Maria de Borredà, Sant Sadurní de Rotgers, Sant Esteve de Comià i Sant Pere de Salselles i la ramaderia era, juntament amb l'activitat molinera, els grans complements de l'agricultura basada en els cereals i la vinya.

La relativa proximitat de les pastures Pre-Pirinenques i Pirinenques va fer que algunes de les carrerades més importants de la Catalunya medieval i moderna, com són les que procedents del Ripollès i del Lluçanès és trobaven a Alpens des d'on els ramats pujaven per Sant Jaume de Frontanyà fins a Castellar de n'Hug i Alp, tot passant per Borredà.

No menys important és l'activitat molinera; al peu de la riera de Margançol o Mardançol, i molt especialment al peu del Merlès,

es van construir molins fariners que són documentats des del s. X i dels quals es conserven encara restes arqueològiques importants com per exemple els forats excavats a la roca on s'encastaven les rescloses i restes del que foren els recs.

De la prosperitat dels s. XII en són testimonis les esglésies romàniques del terme municipal, especialment Sant Sadurní de Rotgers i el seu frontal, conservat al Museu Episcopal de Vic, i les esglésies, tot i que modificades al llarg del temps, de Comià, Boatella, Salselles, i la mateixa parroquial de Santa Maria. De la prosperitat es passà a la crisi dels últims segles medievals, que com arreu de Catalunya, fou profunda i va afectar a tots els àmbits de l'activitat econòmica i social.

Els efectes més evidents d'aquesta crisi foren la despoblació del camp i l'abandonament de masies i de conreus, amb la conseqüent davallada demogràfica; també la forta pressió dels senyors jurisdiccionals que reclamaven impostos i que no deixaren d'exercir el seu control. Fou al s. XV quan, tot i els enfrontaments entre pagesos i senyors pel control dels masos rònecs, començà a formar-se, a redós de l'església de Santa Maria de Borredà, un petit nucli urbà.

42 Alcova de la masia de Puigcercós (Foto: C. Sellés)

I es que l'església parroquial es va construir, estratègicament, al peu de l'antic camí ral de Berga a Ripoll, i justament al costat de l'església hi havia, a més de la sagrera i de la rectoria, el mas Serra i, des del s. XIV, un hostal, especialment concorregut durant les fires de bestiar de Sant Silvestre que es celebraven a Sant Jaume de Frontanyà. Al s. XV són documentats gent de diferents oficis instal·lats la sagrera de Borredà; hi predominen paraires i teixidors, però també sastres, pastors i jornalers francesos, occitans, gascons i gavatxos.

Els rectors de Borredà foren, des de l'època medieval, una de les principals institucions del nucli urbà; la primera rectoria era situada a l'anomenada Plaça del Padró, avui coneguda amb el nom de Placeta, al peu del camí ral i del camí de Frontanyà, envoltada d'horts, terres, vinyes i pastures, no massa lluny de can Serra i de Camp-rubí, les dues masies que, propietàries de les terres que envoltaven l'església i la rectoria, començaren a fer establiments en patis i impulsaren el creixement del nucli urbà.

Les diferències socials s'accentuaren als segles moderns: d'una part pagesos rics i pagesos pobres, també entre pagesos sense terra i jornalers; però també diferències entre els pagesos i el sector, cada cop més important, dels menestrals. Al llarg del s. XVII i XVIII es consolidaren les grans famílies pageses:

- A la parròquia de Santa Maria de Borredà, els Campalans, els Sobirà, els Vilardell, els Camp-rubí i els Font.
- A la parròquia de Sant Sadurní de Rotgers els Torrents, els Cirera i els Casadejús.
- Els Puigcercós a Sant Esteve de Comià
- I els Boatella a la parròquia de Sant Pere i Sta. Maria de Salselles.

D’aquestes masies, algunes de les quals com els Puigcercós tenen arbres genealògics de més de 700 anys en van sortir generacions de fadristerns que s’instal·laren al nucli urbà de Borredà com a artesans i comerciants, i que s’escamparen arreu de Catalunya. Algunes de les grans pairalies, com els Campalans, els Vilardell o els Cirera, es construeixen un gran casal al nucli urbà de Borredà i impulsen el seu creixement, invertint en diferents activitats econòmiques i en la modernització del patrimoni familiar. N’és un bon exemple el fet un bon nombre de les grans masies obtenen el permís per construir un molí fariner (Campalans, Sobirà, cal Font, cal Cirera, Boatella, Puigcercós) i la seva participació directa, o indirecta, en la construcció d’importants obres com per exemple l’ampliació, al s. XVIII, de l’església parroquial i dels seus elements decoratius (retaules, imatgeria, orfebreria, etc.), l’hospital, els ponts, etc.

Els grans pagesos foren també confrares i administradors de les confraries parroquial, especialment la del Roser i Sant Isidre, rivalitzant amb la de Sant Joan fundada pel Gremi de paraires i teixidors de llana fundada el 1669. De la prosperitat del nucli urbà de Borredà al llarg del s. XVIII, i de l’empenta del gremi de paraires i teixidors és, per exemple, el gran creixement que experimentà el nucli però també els plets que enfrontaren els vilatans amb els senyors jurisdiccionals, tant el monestir de Ripoll com els Boatella que ja convertits en senyors volin controlar la batllia i les regidories de Borredà.

Entre pagesos més o menys benestants en funció de les hectàrees de la finca, i els menestrals, no es pot oblidar, un sector també significatiu que és el dels pagesos sense terra, masovers i parcers que viuen en masoveries escampades pel terme i que són les construccions més senzilles i també les primeres que s’abandonen al llarg de la primera meitat del s. XX quan es

produeix el despoblament del camp català. I al mateix costat dels pagesos sense terra, dels grup social dels pobres, un sector minoritari però amb suficient presència com per què els representants de la Universitat i la Vila de Borredà es plantegessin, a finals del s. XVIII, construir un hospital, no només per a malalts, sinó també per a pobres.

43. Imatge d'arxiu del SALT del molí bataner de Sant Joan (Font: Memòria de Borredà (2003)

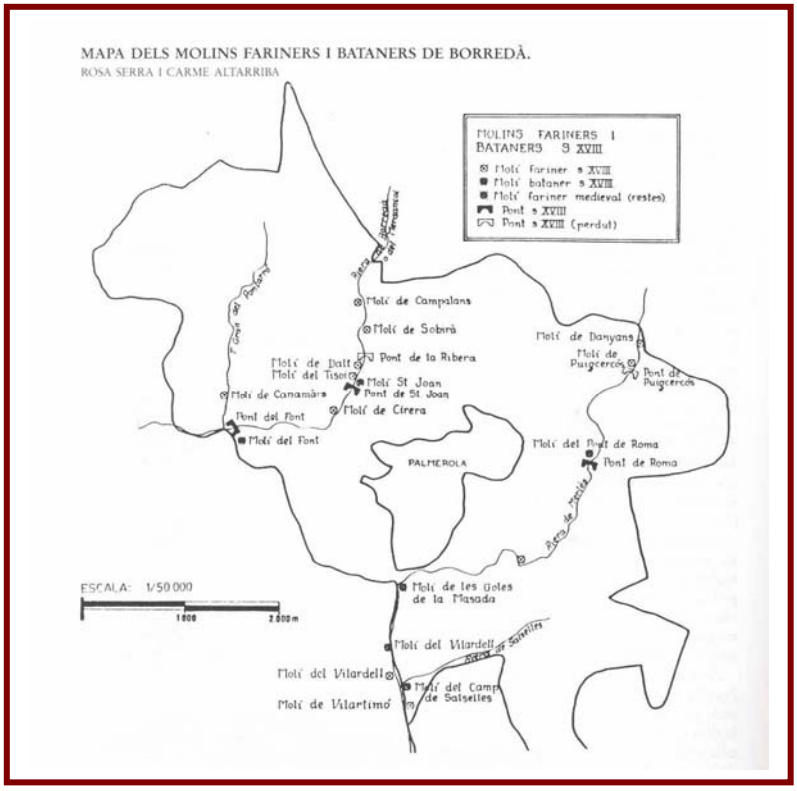

44. Mapa dels molins fariners i bataners del terme municipal de Borredà. (Font: SERRA, R (1990). "Els segle XVIII: un segle de creixement i de canvis" dins de Borredà, p.163-205, a Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Berga)

La prosperitat del s. XVIII s'estroncà, o arribà a la seva fi, a començaments del XIX quan a la tradicional manufactura de la llana ja no va poder competit amb la producció de filats i teixits de cotó que de la mà de les primeres màquines, algunes de les quals perfeccionades a la mateixa capital de la comarca com és el cas de la màquina de filar de fusos múltiples anomenada "Berguedana" o "Maixerina". Aquesta competència s'hi ha d'afegir la dels productes de contraban i, sobretot, dels efectes negatius de la Guerra del Francès i de les continuades revoltes i contrarevoltes del Trienni Liberal i la Guerra dels Malcontents, a les quals van seguir les Guerres Carlines. I es que el s. XIX és per aquestes zones de l'interior i Pre-pirineu català, i per tant de Borredà, com un segle de sang i fetge.

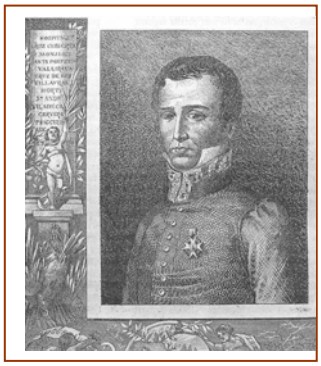

45. Gravat del general Manso, heroi de la Guerra del francès, publicat a l'obra d'Antoni Bofarull sobre aquest conflicte. (**Font: B**orredà (1990), p.279, a Col·lecció Els Llibres de l'Àmbit nº 5, Berga)

L'any 1837 la Junta Carlina de Berga s'instal·là uns dies a Borredà i no ho feu per casualitat ja que Borredà era un punt estratègic per a les partides carlines al ser, com a Alpens, a mig camí entre Berga i Ripoll, i també al peu del camí que, per la riera de Merlès portava a Prats de Lluçanès i Vic. Aquesta zona era, juntament amb la del Solsonès i la Garrotxa, la zona carlina més potent del nord del Principat.

46 Retrat de M. De las Nieves de Braganza y de Borbón, esposa del pretendent carlí, que regalà a la família de Can Campalans (Font: Borredà, p.231, a Col·lecció Els Llibres de

L'adhesió a la causa carlina per part de la gent de Borredà és evident; forces homes s'integraren en partides i fins i tot pagesos rics com els Puigcercós en comandaren i les pagaren, obtenint del pretendent el títol nobiliari de Compte de Camporells. També és evident l'adhesió, d'una altre grup important de gent de Borredà, a la causa liberal; aquest és el cas de Josep Manso i Solà, fill d'una família de paraires humils que participà activament a la Guerra del Francés essent reconegut com a capità primer i general de brigada després; liberal convençut destacà en la repressió dels Malcontents primer i dels carlins després; el 1844 fou nomenat Comte del Llobregat i ascendit a Capità General d'Aragó, València i Castella la Nova. Exemples significatius del que fou un llarg període de guerres civils que afecta de ple Borredà i al seva gent.

Aquesta situació de crisi, que es manifesta clarament en la situació demogràfica: en el període de temps que va de 1787 a 1842, uns cinquanta anys, Borredà perd més de la meitat de la població; la recuperació, lenta i discreta, s'aconsegueix entre 1857 i 1877 aprofitant la poca incidència de les següents carlinades, i la recuperació de la manufactura de la llana i de la incipient i modesta indústria tèxtil cotonera.

L'estadista Pascual Madoz en el seu "*Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*" en el capítol de Borredà escriu:

> *"Situado á la margen derecha del río Margansol en un pequeño valle, rodeando de montecillos que limitan su horizonte, pero le resguardan de la violencia de los vientos; su clima es sano; se compone de 126 casas de las cuales como una cuarta parte se hallan esparcidas por el término; tiene una escuela de instrucción primaria dotada por los fondos del común, a la que concurren 38 alumnos; una iglesia parroquial (la Virgen de la Popa) servida por un cura y dos*

coadjutores; idem otra iglesia sufragánea, llamada de Rotges, dedicada a S. Saturnino, y 2 capillas públicas de particulares, distantes una hora de las casas agrupadas; en el anejo hay sus respectivos cementerios en paraje bien ventilado... "

Tot i que tot el segle XIX es pot qualificar com un segle de crisis per a Borredà no es poden deixar d'esmentar algunes realitzacions destacades com per exemple la creació de l'Escola de Nens, que ja funcionava el 1833 sostinguda amb els ingressos del Comú de la Vila, i l'Escola de Nenes regentada per les Germanes Dominiques des del 1890. Amb tot obres d'infrastructura tant importants com la construcció de la carretera de Berga a Ripoll passant per Borredà i Alpens s'allargaren molts anys, provocant un allunyament de la prosperitat que portava la nova indústria tèxtil, tant la que funcionava amb energia proporcionada per el carbó com la que ho feia amb l'energia hidràulica. Nou fou fins el 1879 que es van subhastar les obres del tram de la carretera de Berga a Borredà, anomenada "La Pubilla", però en realitat la carretera no arribà a Borredà fins l'any 1915 i al Cobert de Puigcercós i a Alpens fins el 1920.

Pel que fa als equipaments i obres d'infrastructura bàsica cal destacar l'abastament d'aigua al nucli urbà de Borredà per iniciativa de l'Ajuntament de l'any 1916, i el servei telefònic instal·lat l'any 1920 per la Mancomunitat de Catalunya. La construcció, el 1923 de la fàbrica tèxtil coneguda amb el nom de "Fàbrica de Baix" per part d'Ignasi Pujol, propietaris d'uns quants telers instal·lats en una casa del Carrer de la Font va comportar la recuperació de l'activitat tèxtil moderna. L'any 1933 la fàbrica ja estava en mans de l'empresari barceloní Joan Daroca que hi feia funcionar uns 70 telers. Tant en una fàbrica com a l'altra, la de Dalt o la de Baix, l'activitat tèxtil s'ha mantingut, amb algunes interrupcions, fins els anys vuitanta del s. XX.

2.4. TOPONÍMIA

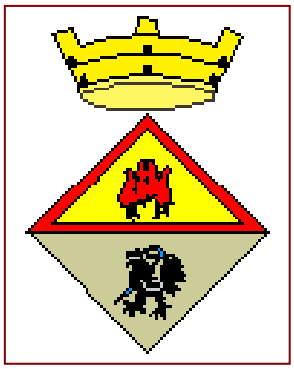

47.L'escut oficial de Borredà representa una forma cironada i truncada; a la part superior ,sobre un fons d'or, dos homes que alcen una dona, símbol de la corranda de Borredà; a la part inferior, sobre fons d'argent, un gall ressaltant damunt d'un bàcul d'abat, al·lusió a l'antic domini del monestir de Sta. Maria de Ripoll

El topònim **BORREDÀ** s'esmenta per primera vegada en la documentació medieval l'any 886 en un plet que enfronta el comte Guifré el Pelòs amb el bisbe d'Urgell per la possessió de terres i l'església de Santa Maria de Borredà. A partir d'aquesta data el topònim és recorrent amb diferents modalitats.

Altres topònims:

- SOLANES

Solana de Capdevila (X= 415 Y=4666)
Solana de Graugés (X= 416 Y= 4665)
Solelles de les Rovires (X= 419 Y= 4664)
Solell de Sant Esteve (X= 421 Y= 4664)

- BAGUES

Baga de Canemars (X = 415,5 Y= 4665,5)
Baga de la Masada (X= 419,5 Y= 4666)
Baga de la Pera (X= 419,5 Y= 4666,5)
Baga de Xuriguera (X= 420 Y= 4664)
Baga de Querol (X= 416 Y= 4664,5)

- TORRENTS

Rec del Pontarró ((X= 415 Y=4666)
Torrent de la Font del Cirer (X= 415,5 Y= 4665)
Torrent de la Massada (X= 419,5 Y= 4666)

- CAMPS

Camp del Pla d l'Àlber (X= 420 Y= 4665)
Camp del Cirer (X= 421 Y= 4664)
Camp de la Riereta (X= 421 Y= 4664)

- SERRATS

Carena de les Rovires (X= 419 Y= 4664)
Carena de Rocatrencada (X= 418 Y= 4666

- ALTRES

Quintà de Ferrerons (X= 415,5 Y= 4665)
Quintà de la Teuleria (X= 417,5 Y= 4666,5)
Restobles de Xurriguera (X= 420 Y= 4665)
Restobles de la Plana (X= 421 Y= 4666)
La Pedregosa (X= 421 Y= 4665,5)
La Devesa (X= 416 Y= 4666)

3. PATRIMONI DE BORREDÀ: DIAGNÒSTIC

3.1. ESTAT LEGAL DE PROTECCIÓ

L'estat legal de protecció del patrimoni del municipi de Borredà es mínim i es redueix a un sol element patrimonial amb la declaració de BCIN. Es tracta de l'església romànica de Sant Sadurní de Rotgers, que fou declarada Bé Cultural d'Interès Nacional l'any 1984 (M.H.A. Declarat/ D.22-3-1984/ DOG 9-5-1984).

No hi ha cap element declarat com a BCIL (Bé Cultural d'Interès Local) ni BIPCC (Bé Integrat Patrimoni Cultural Català) per que malgrat que el document de les "*Normes Subsidiàries de Planejament urbanístic*"(NNSS), aprovades l'any 2002, recull una llista d'edificis d'interès dintre i fora del cas urbà i que en el Capítol XVII referent als Sistemes de protecció per Servituds determina una protecció D-3 per alguns dels edificis patrimonials i per l'Espai Natural de la Riera de Merlès (que per altre part va quedar inclosa dins el Pla d'Espais d'Interès Natural, PEIN, amb el nom de PEIN Riera de Merlès, segons Decret 328/1992 de 14 de desembre), l'Ajuntament de Borredà no ha fet les gestions tècniques per tal que aquests elements patrimonials immobles siguin declarats BCINL.

Pel que fa als *edificis d'Interès* el text de les NNSS-2002 determina que són:

- <u>Edificis d'interès dins el casc urbà</u>:

- Santa Maria de Borredà, Can Font, Ajuntament o Casa del Comú, Can Benet, Ca les Monges.

- <u>Edificis d'interès i masies en sol no urbanitzable</u>:

- Sant Sadurní de Rotgers, Sant Martí de Boatella, Sant Esteve de Comià, Santa Maria de Salselles,
- Masies de Borredà: Camp-rubí, Campalans, Graugés, Casadejús, Casamitjana, Torrents i Canemars.
- Molins de Borredà: Molí de Campalans, Molí de Sobirà, Molí del Cirera, Molí de Dalt o del Xic, Molí de Sant Joan, Molí de Cabanes.

- Masies de Salselles: Viladheures, la Roqueta, La Pinosa, Vilaseca, Bartrons, La Pica, Engelats, La Roca, Camps, El Castelló, Cal Baguet, Vilacanina, el Camp de Sallselles,
- Masies de Comià o Roma: Puigcercós, Comià i Roma.

El mateix document de les NNSS estableix una protecció per alguns dels edificis de les llistes anteriors i també per a l'espai d'Interès Natural de la Riera de Merlès. El text diu:

Capítol XVII (SISTEMES.- DISPOSICIONS GENERALS), Article 200 (Regim General de l'apartat D) del Sistema de protecció de Servituts (p. 61-62)
"6.- Els edificis d'interès, inclosos en el sistema de protecció D-3, tindran en cada cas una àrea de protecció del seu entorn, dintre la que no es podrà autoritzar cap tipus d'actuació sense l'informe previ, i favorable, del departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Sens perjudici de la seva concreció en un Pla Especial, aquestes Normes delimiten els següents espais de protecció:
Santa Maria de Borredà: perímetre estricte de l'edificació actual.
Església de Sant Sadurní de Rotgers: una superfície de 3,14 ha, equivalent a un cercle de 100 metres de radi, i centrat en l'edifici actual.
Església de Sant Benet de Casamitjana: una superfície de 0,78 ha, equivalent a un cercle de 50 metres de radi, i centrat en l'edifici actual.
Església de Sant Martí de Boatella: una superfície de 0,78 ha, equivalent a un cercle de 50 metres de radi, centrat en l'edifici actual.
Església de Sant Esteve de Comià (o de Roma): una superfície de 0,78 ha, equivalent a un cercle de 50 metres de radi, centrat en l'edifici actual.
Església de Santa Maria de Salslelles: una superfície de 0,78 ha, equivalent a un cercle de 50 metres de radi, centrat en l'edifici actual."

Aquestes consideracions de protecció sobre edificis d'interès no són homologables a la categoria de BCIL (Bé Cultural d'Interès Local) ni a la de BIPCC, ja que la llista d'elements patrimonials, exceptuant el cas concret i específic de Sant Sadurní de Rotgers, que és BCIN des de l'any 1984, no estaven inclosos en catàlegs de patrimoni arquitectònic del pla urbanístic o en el Catàleg del

patrimoni cultural català abans de l'entrada en vigor de la LPCC9/1993.

A l'apartat E/NO URBANIZABLE DE PROTECCIÓ ESPECIAL de les mateixes NNSS (p.63) es defineix la protecció de l'Espai Natural de la Riera de Merlès.

"Art. 203. Definició
Es comprenen els espais de sòl previstos dins el Pla d'espais d'Interès natural, com de protecció especial de la Riera de Merlès, i delimitats provisionalment en el plànol d'ordenació O-2, mentre no es tramiti la documentació prevista a l'article 8 de la normativa del PEIN.
Art. 204. Règim d'actuació
1. Les NNSS recullen la delimitació dels espais recollits en el PEIN; aquests espais estan inclosos, a la vegada, en els d'especial protecció pròpiament fixats pel municipi de Borredà.
2. En els terrenys del municipi de Borredà, inclosos en l'espai del PEIN "Riera de Merlès", apart de les limitacions fixades en aquestes NNSS, i atès el caràcter eminentment silvícola de l'espai, tindrà prioritat la redacció de Plans de Producció Forestal, d'acord amb l'article 10 de la Llei &/1988, forestal.
3. Com a norma general no es permet cap tipus de nova edificació dintre d'aquesta zona.
4. En cas que sigui imprescindible fer instal·lacions de servei públic, com podem ser camins, xarxes de serveis i similars, s'estarà al que es disposi als articles 13 i 17 d la Normativa del Pla d'Espais d'Interès Natural.
5. Queden prohibides les activitats extractives
6. Les activitats agrícoles, ramaderes i forestals es regiran pels apartats específics d'aquestes Normes.

Els elements patrimonials inventariats són els que figuren en diferents inventaris elaborats per diferents institucions i que no constitueixen cap catalogació efectiva des del punt de vista de la protecció legal.

És tracta dels següents:

- Inventari del Patrimoni Arquitectònic (Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Arqueològic (Cartes Arqueològiques. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Industrial (IPIC) realitzat pel Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya (mNACTEC).

- **Inventari del Patrimoni Arquitectònic (Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya)**

- Poble de Borredà (nº. 3085)
- Plaça Major (nº. 3086)
- Carrer de Berga (nº 3087)
- Carrer Major (nº 3088)
- Carrer de la Font (nº. 3089)
- Camí de Frontanyà (nº. 3090)
- Santa Maria de Borredà (nº. 3091)
- Porta ferramenta de Santa Maria de Borredà (nº 3092)
- Sant Martí de Boatella (nº 3094)
- Boatella (nº. 3095)
- Escuts de Boatella (nº 3096)
- Molí de Boatella (nº 3097)
- Sant Esteve de Comià (nº 3098)
- El Soler de Comià (nº 3099)
- Pont de Roma (nº 3100)
- Casa del Pont de Roma (nº 3101)
- Rescola del Pont de Roma (nº. 3102)
- Sant Benet de Casamitjana (nº 3103)
- Santuari de la Mare de Déu de Salselles (nº 3104)
- Campalans (nº 3105)
- Molí de Campalans (nº 3106)
- Sobirà (nº 3107)
- Molí de Sobirà (nº 3108)
- Puigcercós (nº 3109)
- Molí de Danyans (nº 3171)
- Camprubí (nº 3172)
- Torrents (nº 3173)
- Casadejíus (nº 3174)
- La Llosada (nº 3175)
- El Coll (nº 3176)
- Capdevila (nº 3177)
- Canemars (nº 3178)
- Molí de Canemars (nº 3179)
- Cal Manso (nº 3180)
- Graugés Nou (nº 3181)
- Can Font (nº 3182)
- Ajuntament o Casa de la Vila (nº 3183)
- Cal Benet (nº 3184)
- Cal Campalans (nº 3186)
- Cal Vilardell (nº 3187)
- Casa Vilardell (nº 3188)
- La Riera (nº 3189)

- Rectoria (nº 3190)
- Ca les Monges (nº 3191)
- Cal Cirera (nº 3192)
- Molí del Cirera (nº 3193)
- Pont de Sant Joan (nº 3194)
- Pont del Molí de la Font (nº 3195)
- Molí de Dalt (nº 3196)
- Molí de Vilartimó (nº 3197)
- El Camp de Salselles (nº 3198)
- Resclosa del Camp de Salselles (nº 3199)
- Resclosa de les Goles de la Masada (nº 3200).

- **Inventari del Patrimoni Arqueològic (Cartes Arqueològiques. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya**

- Resclosa propera a la casa del Pont de Roma (I013573)
- Rescloses de les Goles de la Masada (I013572)
- Sant Sadurní de Rotgers (I05038)

- **Inventari del Patrimoni Industrial (IPIC) realitzat pel Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya (mNACTEC)**

- Fàbrica de Baix
- Molí d'en Font
- Molí de Sant Joan
- Molí d'El Cirera
- Molí de dalt o dl Xic
- Molí del Tisoi
- Molí de Sobirà
- Molí de Campalans
- Molí de Danyans
- Molí de Boatella
- Molí de Vilartimó
- Resclosa de les Goles de la Masada
- Resclosa del camp de Salselles
- Resclosa del Pont de Roma

Lògicament, hem tractat cada un d'aquest béns inventariats elaborant una fitxa del nostre Inventari.

3.2. ANÀLISI GLOBAL DE LA SITUACIÓ DEL PATRIMONI DEL TERME MUNICIPAL DE BORREDA.

El Patrimoni del municipi de Borredà presenta les següents característiques:

1.- Des del punt de vista quantitatiu l'inventari del Patrimoni de Borredà recull 116 elements patrimonials, una xifra important atès que es tracta d'un terme municipal rural.

1.- Patrimoni immoble **72 elements (62%)**	**1.1. Edificis**	**52**
	1.2. Conjunts Arquitectònics	**4**
	1.3. Elements Arquitectònics	**6**
	1.4. Jaciments Arqueològics	**5**
	1.5. Obra Civil	**5**
2.- Patrimoni moble **15 elements (12'9%)**	**2.1. Elements urbans**	**1**
	2.2. Objectes	**3**
	2.3. Col·leccions	**11**
3.- Patrimoni documental **11 elements (9'4%)**	**3.1. Fons d'imatges**	**3**
	3.2. Fons documentals	**8**
	3.3. Fons bibliogràfics	**0**
4.- Patrimoni immaterial **8 elements (7%)**	**4.1. Manifestacions festives**	**5**
	4.2. Tècniques artesanals	**0**
	4.3. Tradició oral	**0**
	4.4. Música i dansa	**3**
	4.5. Costumari	**0**
5.- Patrimoni Natural **10 elements (8,7 %)**	**5.1. Zones d'interès natural**	**10**
	5.2. Espècimens botànics singulars	**0**

Dels elements fitxats, el percentatge més important quan a nombre és el del patrimoni immoble, seguit del patrimoni moble, documental i natural, i en últim lloc, el patrimoni immaterial.

EL PATRIMONI DE BORREDÀ. 1. Els àmbits

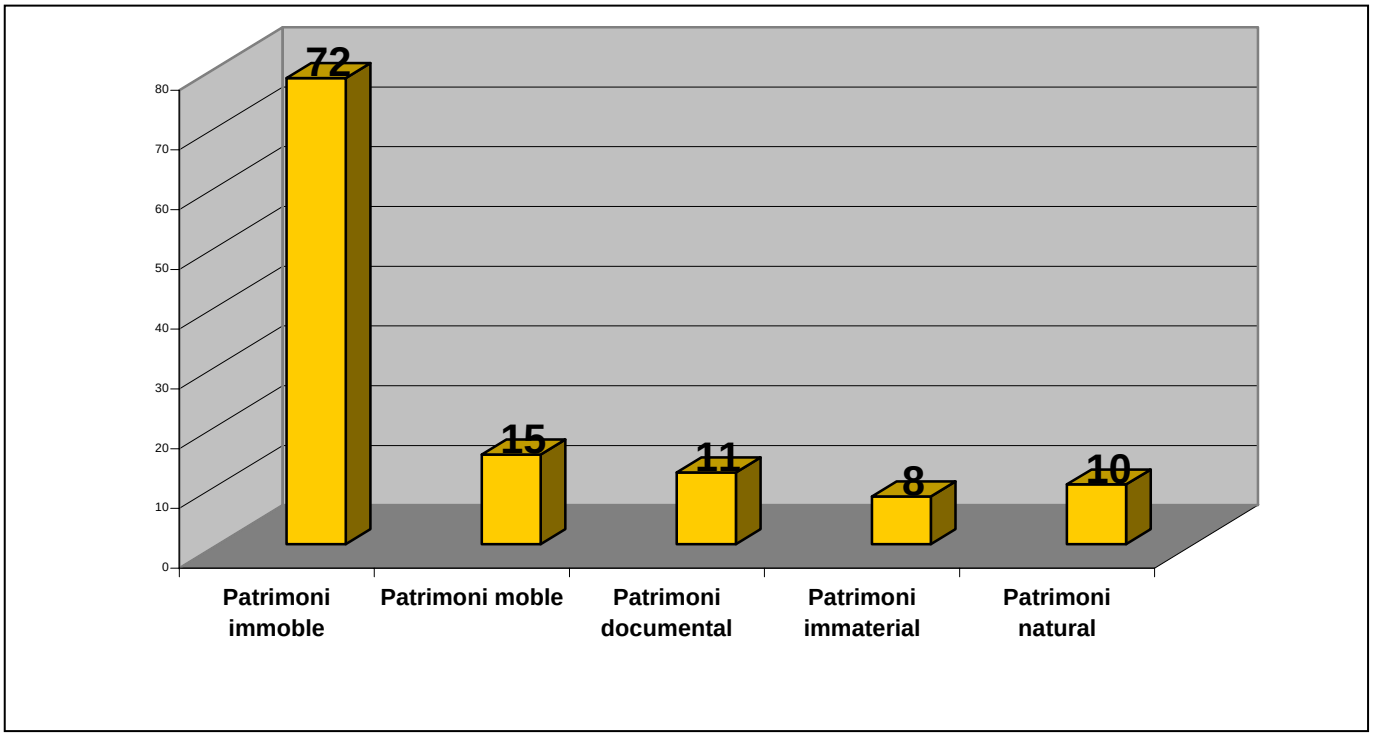

El patrimoni moble

És, amb molta diferència el més nombrós; l'inventari recull 78 elements agrupats en les següents tipologies:

- 52 edificis (44,8 %) correspon a edificis ubicats en el nucli urbà de Borredà i en una bona part escampats pel terme municipal.
- 4 conjunts arquitectònics (3,4%): s'han identificat els conjunts arquitectònics formats pel casc antic o nucli històric de Borredà, la plaça Major (per la seva significació de nucli central), la Placeta o plaça del Padró i l'enclavament del Coll d'en Bas.

- 6 elements arquitectònics, que en la seva major part són elements destacats de l'església parroquial de Sta. Maria de Borredà (campanar, porta, cambril, etc.) o llindes d'algunes de les masies més grans.
- 5 jaciments arqueològics (3,6%) : als tres elements recollits a l'Inventari del Patrimoni Arqueològic (Cartes Arqueològiques. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya) i que són l'habitat medieval de Rotgers, les rescloses de les Goles de la Masada i la resclosa del Pont de Roma, hem considerat oportú afegir-hi altres tres: L'oratori de Sant Marc, les restes del molí draper de Sant Joan i la resclosa del Camp de Salselles

- 5 elements d'obra civil (3,4%) i que corresponen tots a ponts

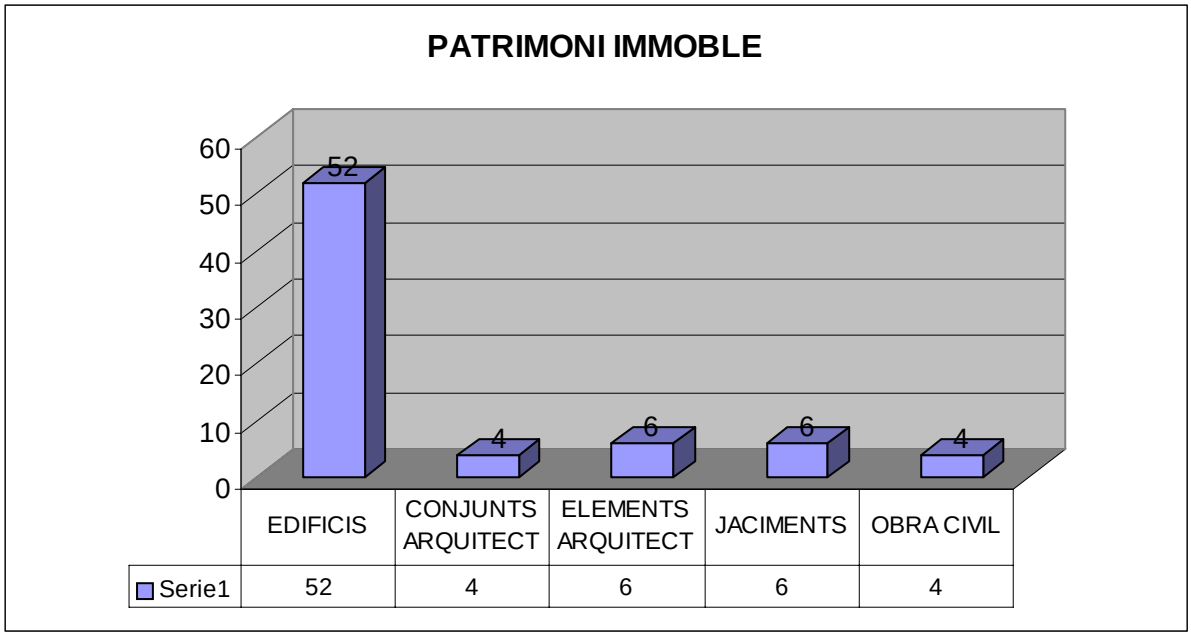

El patrimoni moble

Molt més discret, el capítol del patrimoni moble es resumeix en:

- 1 elements urbà (0,8%): el pou de la plaça Major.
- 3 objectes(2,5%), que podrien ser molts més si l'objectiu d'aquest treball fos el de fer un catàleg.
- 11 col·leccions (9,4%), sens dubte l'apartat més destacat per què malgrat correspondre a mobiliari domèstic i objectes agrícoles i ramaders propis d'una població rural pre-pirinenca, destaquem pel seu bon estat de conservació. El nombre important de col·leccions de mobiliari i d'objectes agrícoles, fet que s'explica per l'existència de grans masies al terme municipal que els han conservat amb molta cura, especialment en els casos de les masies de Puigcercós, Campalans i Vilardell, i d'una manera excepcional, atesa la importància quantitativa i qualitativa de les col·leccions, en el cas de **Sobirà**, que no dubten en qualificar d'un fons dels més complerts pel que fa al patrimoni etnogràfic de Catalunya.

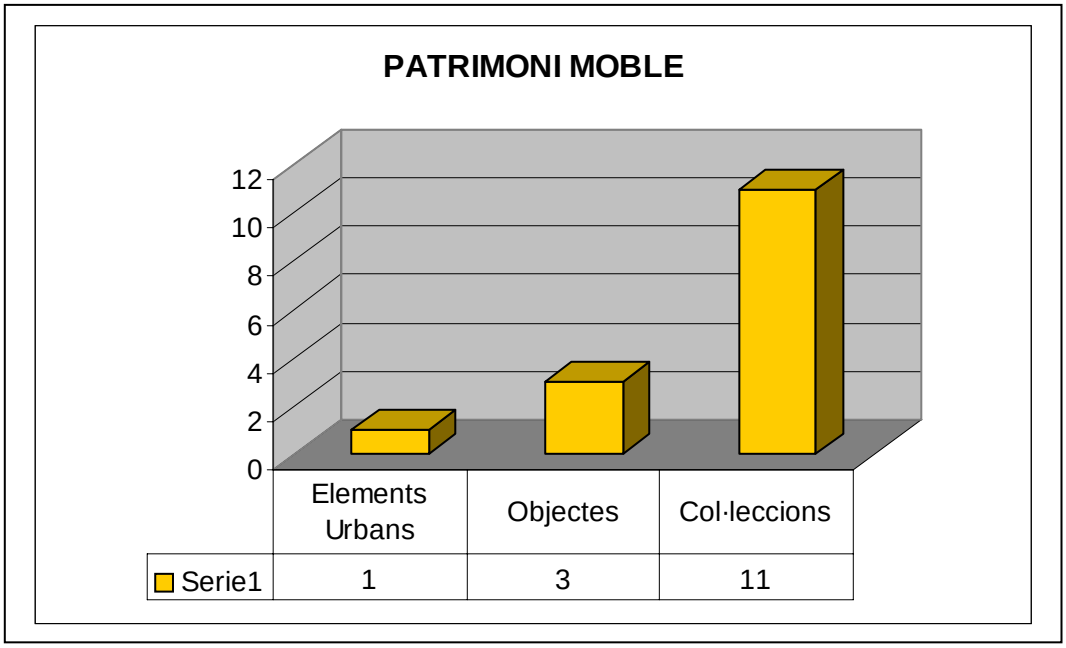

Patrimoni Documental

És un dels àmbits més importants del patrimoni de Borredà:

- 4 Fons d'imatges (3,4%), que tot i que tres no es conserven al terme municipal, formen un capítol molt interessant del patrimoni del municipi. Destaca el fet que amb la recerca de material fotogràfic s'ha pogut publicar l'any 2002, gràcies a la iniciativa de l'Ajuntament, un excel·lent llibre de fotografies, *Memòria, una història gràfica del poble de Borredà.*

48. Portada del llibre *Memòria. Una història gràfica del poble de Borredà,* editat l'any 2000

- D'entre els 8 fons documentals (6,8%), 5 corresponen a algunes de les més grans masies del terme municipal (Campalans, Sobirà, Puigcercós, Boatella i Graugés), als quals cal afegir el de l'Ajuntament de Borredà, al qual s'ha incorporat recentment i per donació de la família, el de cal

Graugès), el parroquial i el que es conserva a l'Arxiu Episcopal de Vic.

La riquesa documental és molt gran, excepcional en el conjunt del Berguedà, no tant per la bona conservació dels arxius de les masies sinó pel fet que es conserva gairebé íntegre, l'arxiu parroquial, amb documentació des del s. XV.

Pel que fa a l'arxiu municipal, aquest es troba endreçat i classificat gràcies al fet que l'Ajuntament ha establert un conveni de col·laboració amb l'Oficina de Patrimoni de la Diputació de Barcelona. Amb tot cal dir que el fons documental municipal conserva poca documentació del període anterior al s. XIX.

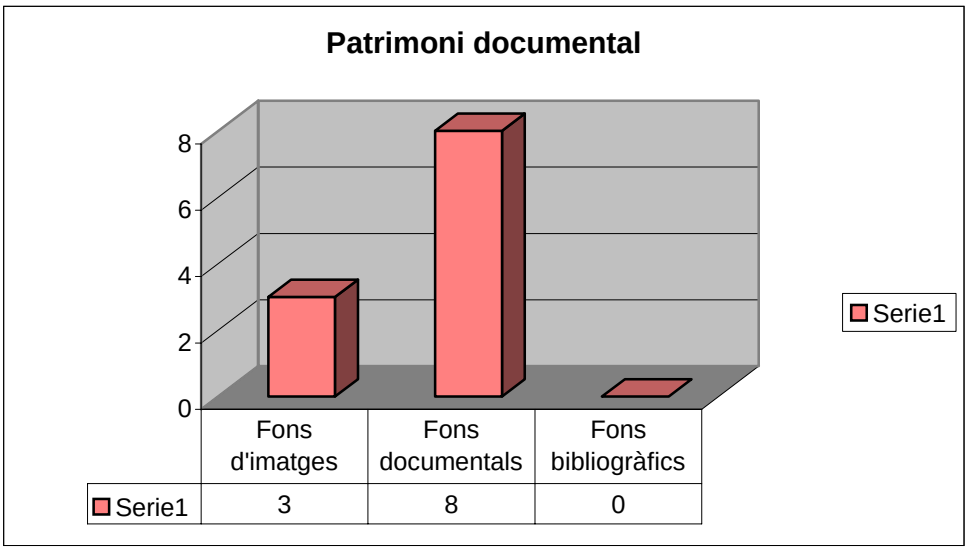

Patrimoni immaterial

És, sens cap mena de dubte, l'àmbit més discret del conjunt patrimoni al de Borredà. Sorprèn el nombre reduït d'elements fitxats de Patrimoni immaterial atesa l'extensió del terme municipal, la seva

llarga història, i el caràcter majoritàriament rural del municipi. Amb tot destaca la tasca de recuperació efectuada en els últims anys, molt especialment pel que fa a l'apartat de manifestacions festives i música i dansa, amb un gran treball d'investigació i recopilació de les danses populars que s'han convertit en un autèntic element identitari de Borredà.

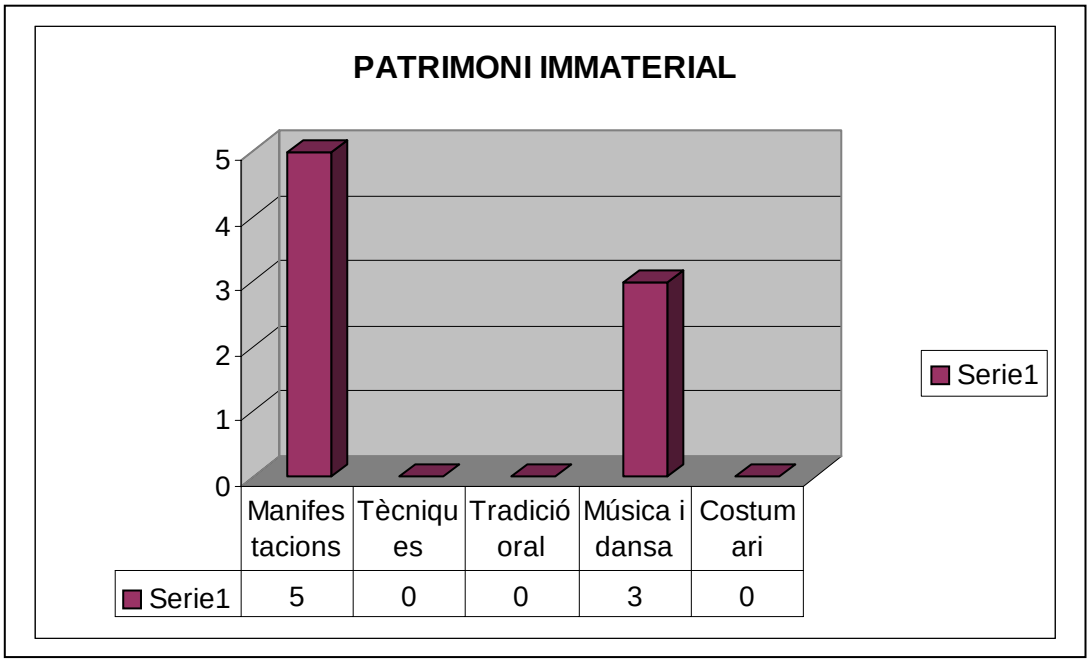

Patrimoni Natural

Pel que fa al patrimoni natural hem destacat especialment els elements relacionats amb l'aigua, els elements geològics de la riera de Mergançol i de Merlès (gorg, goles i baumes) que doten d'una gran singularitat i caràcter les zones de ribera del terme. Sens cap mena de dubte el conjunt més destacat del patrimoni natural del terme és la riera de Merlès que, juntament amb tota la seva vall, fou declarada PEIN l'any 1992 (Decret 328/1992 de 14 de desembre). Amb tot hem considerat oportú inventariar també nou

elements més, alguns d'ells inclosos dins el conjunt del PEIN Riera de Merlès.

49. Gorg de la riera de Merlès (Foto: C. Sellés)

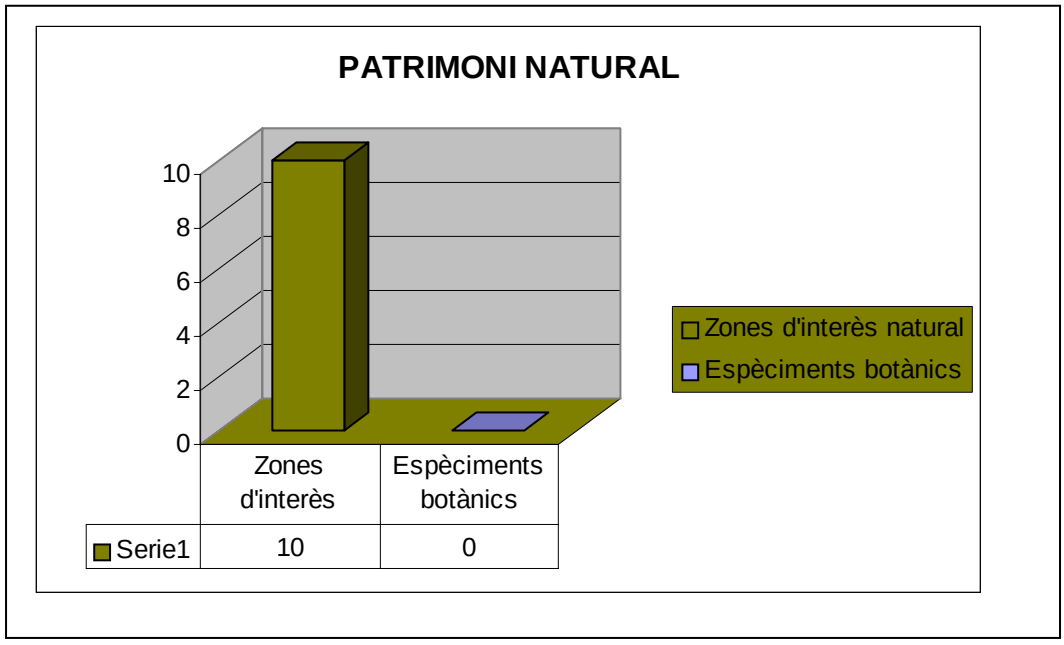

2.- Des del punt de vista de la titularitat, cal dir que bona part del patrimoni és privat

Del total de 116 elements inventariats, el 74% (86 elements) són de propietat privada; només un 31% (30 elements) inventariats són de patrimoni públic.

Són els següents:

TIPOLOGIA			Titularitat Privada	Titularitat Pública
1.- Patrimoni immoble 72 elements (62%)	1.1. Edificis	52	51	1
	1.2. Conjunts Arquitectònics	4	1	3
	1.3. Elements Arquitectònics	6	6	0
	1.4. Jaciments Arqueològics	5	1	4
	1.5. Obra Civil	5	0	5
2.- Patrimoni moble 15 elements (12'9%)	2.1. Elements urbans	1	0	1
	2.2. Objectes	3	3	0
	2.3. Col·leccions	11	10	1
3.- Patrimoni documental 11 elements (9'4%)	3.1. Fons d'imatges	3	3	0
	3.2. Fons documentals	8	6	2
	3.3. Fons bibliogràfics	0	0	0
4.- Patrimoni immaterial 8 elements	4.1. Manifestacions festives	5	0	5

(7%)	**4.2. Tècniques artesanals**	**0**	**0**	**0**
	4.3. Tradició oral	**0**	**0**	**0**
	4.4. Música i dansa	**3**	**3**	**3**
	4.5. Costumari	**0**	**0**	**0**
5.- Patrimoni Natural **10 elements (8,7%)**	**5.1. Zones d'interès natural**	**10**	**5**	**5**
	5.2. Espècimens botànics singulars	**0**	**0**	**0**

En aquest sentit és molt important que l'Ajuntament continuï amb la seva política de suport a la conservació a partir d'establir convenis específics entre l'administració local (Diputació de Barcelona i Ajuntament de Borredà) i els particulars. A tall d' exemple:

- La restauració de l'església romànica de Sant Sadurní de Rotgers
- Els incentius a la restauració de façanes dels casc antic/nucli històric de Borredà
- Els acords verbals, a punt de materialitzar-se en un conveni escrit, entre l'Ajuntament de Borredà i la família del mas Sobirà per tal de poder restaurar i obrir a les visites de turisme cultural l'antic molí fariner de Sobirà.
- Els treballs iniciats entre l'Ajuntament de Borredà i el Servei de Patrimoni Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona per portar a terme la restauració del pont de Roma.

Recordar que, com és comú arreu del país, el patrimoni immoble i moble de tipus religiós és en un percentatge elevat propietat del bisbat de Vic:

- la rectoria de Borredà, les esglésies de Sta. Maria de Borredà i Sant Esteve de Comià i de les seves

col·leccions d’orfebreria i arxius documentals. Al Museu Episcopal de Vic es conserva el frontal romànic de Sant Sadurní de Rotgers.

- Santa Maria de Salselles, també propietat del bisbat de Vic però que forma part de la parròquia de Santa Maria de Lluçà.

La resta d’esglésies, Sant Sadurní de Rotgers i Sant Benet de Casamitjana, són propietat privada.

3.3. ANÀLISI DEL PATRIMONI A PARTIR DE LES FITXES

El municipi de Borredà compte amb un patrimoni més que notable i que és fruit del fet que tant la història com la geografia hi ha jugat a favor:

- la vinculació històrica de bona part de l'actual terme municipal amb el monestir de Santa Maria de Ripoll, des del s. IX fins a la desamortització del s. XIX.
- la situació geogràfica, a les portes del Pre-pirineu, en una zona rica en aigua i amb una orografia que ha permès desenvolupar, de manera productiva i compensada, l'agricultura i la ramaderia.

La conjunció d'ambdós elements, història i geografia, explica molt sobre les característiques del Patrimoni de Borredà, tant pel que fa al patrimoni religiós com al civil.

50. Vista general de Borredà (Foto: C. Sellés)

Pel que fa al **patrimoni de religiós**, destaca d'entre el conjunt d'esglésies més o menys senzilles, inclosa la parroquial de Sta. Maria de Borredà, l'església romànica de **Sant Sadurní de Rotgers.** Declarada BCIN l'any 1984, és avui, un cop finalitzades les obres de restauració efectuades durant el període 2000-02 pel SPAL de la Diputació de Barcelona sota la direcció d'Antoni Gonzalez Moreno-Navarro, que hom se'n adona de la categoria de l'edifici.

51,52 i 53: Església de St. Sadurní de Rotgers (Foto: C. Sellès)

Per que fa a la resta d'esglésies, les que foren o són parroquials tenen orígens medievals i conserven alguns elements arquitectònics d'aquest període:

- L'església parroquial de Borredà conserva la porta de ferramenta romànica.
- Sant Esteve de Comià els murs de la nau
- Sant Benet de Casamitjana els murs de la nau i de l'absis, fins a l'arrencada de la coberta.
- Sant Martí de Boatella, els murs i l'absis.

És tracta d'un patrimoni immoble religiós al qual hi hem de sumar les capelles de les grans masies de Sant Quirze de Capdevila, la Puríssima de Sobirà, la Mare de Déu de la Mercè de Cirera i l'església de Boatella, senzills exemplars d'una sola nau,

tots del s. XVIII, signes evidents de la prosperitat de la pagesia benestant de Borredà, i el conjunt enrunat de l'església de Santa Maria de Salselles.

Com a tants pobles de Catalunya, la part més important del patrimoni moble religiós del terme municipal de Borredà es va perdre durant la Guerra Civil de 1936-1939. L'església parroquial, un exemplar barroc construït i decorat durant els segles XVI al XVIII fou saquejat i es van cremar i perdre els següents elements patrimonials:

- La imatge de la Mare de Déu de la Popa, patrona des de l'època medieval de l'església. Per les fotografies d'arxiu conservades es tractava d'un exemplar de fusta policromada dels s. XIV que tot i representar un model iconogràfic gòtic, utilitzava els trets formals de l'últim romànic; representava la Verge donant el pit al fill. Tot i que havia estat restaurada i modificada al llarg dels segles moderns, era una peça medieval de gran valor.
- Juntament amb la talla es van perdre part de les joies i dels vestits, objectes barrocs la categoria i qualitat dels quals és difícil valorar.
- La crema de l'església va destruir els retaules barrocs, dels quals se'ns dubte cal destacar el major, dedicat a la Mare de Déu de la Popa (1623, probablement obra d'Agustí Pujol o dels germans Rubió), i el retaule de Sant Joan, del Gremi de Paraires i teixidors de llana de Borredà; els retaules barrocs de la Mare de Déu del Roser i el del patró dels pagesos, Sant Isidre, i també el neoclàssic del Santíssim, a més de bancs, confessionaris, armaris, reclinatoris, i altre mobiliari, tant de l'església com de la sagristia.

54. La Mare de Déu de la Popa al centre de l'altar major de Sta. Maria de Borredà (abans de 1936) (Arxiu Àmbit de Recerques del Berguedà)

55. Sta (A Be

de l'orfebreria religiosa; la salvada, junt s veïnes, es conserva a la sagristia i exposada en unes vitrines col·locades al cambril. Del conjunt en destaca la custòdia de plata del s. XVIII.

La resta d'esglésies del terme municipal també foren saquejades i incendiades; al tractar-se d'edificis més modestos, i en alguns casos força abandonats pel fet que només s'hi celebrava missa el dia del seu patró, la pèrdua material fou molt menor. Una excepció important és la que fa referència a l'església de Santa Maria de Salselles, a la riera de Merlès. A Salselles es va perdre, d'entre altres objectes mobles, el retaule major barroc i dos retaules laterals, probablement també barrocs, les dues campanes i la Mare de Déu de Salselles, una talla de fusta policromada tardoromànica.

56. Cap de biga de fusta de Sant Sadurní de Rotgers (Arxiu ARB)

57. Talla de fusta de la Mare de Déu de Salselles abans de 1936 (Arxiu ARB)

Quan a **patrimoni civil** destaca, en primer lloc, el nucli històric de Borredà, la formació del qual es remunta al s. XIV, i el seu creixement al llarg dels segles XVII i XVIII, de la mà de l'impuls de la indústria manufacturera de la llana.

El nucli urbà es va formar a l'entorn de l'església de Sta. Maria i al peu del camí ral de Berga a Ripoll; al s. XV ja es troben documentats els masos Sala i Camprubí que, juntament amb el monestir de Ripoll, comencen a fer establiments de terres i patits per a l'edificació de cases a l'entorn de la sagrera i per contribueixen a la formació del nucli urbà. També juga un paper important la presència, des del s. XIV d'un hostal que acollia vianants que anaven i venien de Berga a Ripoll o a Sant Jaume de Frontanyà i la Pobla de Lillet. L'hostal, situat prop de la primera rectoria, deuria ocupar l'indret que ara forma la placeta del Padró, i s'ha identificat amb l'actual casa de can Font.

La gent que s'establia a l'entorn de l'església eren sobretot paraires i teixidors de llana, i mica a mica anaren dibuixant els espais de la plaça Major, el de l'església, el carrer de Berga, el de Frontanyà, el de la Font i el de Manresa, els principals eixos d'una trama urbana que experimentà un gran creixement al s. XVIII, quan en els espais ocupats pels horts, situats entre casa i casa, i al capdavall dels carrers, a banda i banda, s'anaren bastint cases entremitgeres de plata baixa, un, dos i fins i tot tres pisos, l'últim dels quals era sempre unes golfes ventilades amb grans obertures.

Els paraires i teixidors, que foren, en un percentatge molt elevat, fills de les masies dels termes parroquials que conformen l'actual terme municipal i dels veïns, disposaven d'abundant matèria primera, la llana, i de la infrastructura necessària per a poder treballar, molins bataners. Però amb això no n'hi havia prou; el monestir de Ripoll va concedir el permís per a crear una confraria i un gremi que sota l'advocació de Sant Joan, va permetre als esmentats artesans organitzar-se i prosperar.

Els pagesos del terme municipal també van jugar el seu paper: els ramats de xais eren molt més que un complement a l'agricultura se subsistència, eren sens cap mena de dubte, una important font d'ingressos que va permetre a moltes masies convertir-se en grans propietats gràcies a l'adquisició de terres. Les masies van trobar, en els seus fadristerns instal·lats a Borredà i dedicats a la manufactura e la llana, els seus millors aliats i alhora compradors, tant de llana com de farina i tota mena de productes de subsistència alimentària.

Per això els grans pagesos de Borredà es van espavilar per a tenir molins fariners; la llista és llarga, però no podem oblidar que abans que vendre i comprar llana o vestits, s'ha de menjar, i que la molta de cereals és bàsica per a satisfer les necessitats alimentàries més bàsiques. Tots, o gairebé tots, els molins fariners

de Borredà tenien escairador de blat de moro, i aquest cereal és, al menys des del s. XVIII, una menja tradicional, incorporada com a sopes o com a gra escorregut, a la dieta dels habitants d'una comarca pobre a mig camí entre les terres planes i la muntanya.

58. Teulades de Borredà des del campanar (Foto: R. Serra)

Per això a més del **nucli antic** de Borredà, que es fruit d'aquesta història d'arrels medievals i és l'element patrimonial més important de tot el terme municipal i que l'Ajuntament vetlla per a la seva protecció i n'estimula, amb polítiques adequades, la restauració de façanes, hem de destacar altres elements del patrimoni civil: les **masies** i els **molins.**

Pel que fa a les masies, Borredà compta amb una bona mostra de totes les tipologies de masia descrites pels estudiosos de l'arquitectura popular catalana. Construïdes en diferents etapes, moltes d'elles tenen orígens medievals, al menys les cases pairals; les més noves són masoveries de les masies anteriorment esmentades o fruit de la desmembració d'una gran propietat. En la seva major part són construccions del s. XVII i XVIII, sobre estructures i fonaments més antics. És especialment al s. XVIII quan s'amplien notablement, fruit de la prosperitat al camp, que també es manifesta també en l'ampliació i millora de les velles masoveries i

en la construcció de noves, i s'allarga fins a començaments del XIX; n'és una bona mostra el fet que, per exemple, les masies més grans basteixen durant aquest segle les seves capelles particulars, i fins i tot senzills oratoris incorporats en un espai de la planta d'habitatge.

- És en aquestes masies, molt especialment en les més grans i de més tradició històrica, que es conserva el patrimoni immoble, moble i documental més interessant i ric i que dóna caràcter i personalitat al conjunt del Patrimoni de Borredà. Estem parlant de masies com Puigcercós, Campalans, Boatella, Sobirà o cal Vilardell, totes amb interessants construccions complementàries com pallisses, corts de bestiar, o molins, espais singulars molt ben conservats (cuines, forns, sales, alcoves, etc.) i elements arquitectònics (llindes, escales, pous, etc.). Destaquem molt especialment l'apartat de les pallisses que tot i que no figuren com a elements arquitectònics fitxats de manera individual en aquest inventari constitueixen una tipologia molt destacada de l'arquitectura rural del terme municipal de Borredà i de la mateixa comarca.

Com arreu de la Catalunya vella es poden classificar en tres grans tipologies:

- Masies de planta rectangular, amb 1 o 2 pisos alçats sobre la planta baixa, cobertes a doble vessant i amb el carener paral·lel a la façana principal, al bell mig de la qual sol situar-se la porta. Es tracta d'exemplars senzills, poc evolucionats i que creixen amb l'annexió de cossos a banda i banda del principal, sovint destinats a eixides (sector de llevant) o habitacions (ponent). D'aquesta tipologia Borredà conserva exemplars senzills com la Ribera, o masies espectaculars com Camprubí, o els cossos antics de Boatella o el més modern de Puigcercós.

59

60

59. Canemars (Foto C. Sellés)
60. Casamitjana (Foto C.Sellés)

- Masies d'estructura clàssica, formada per una planta rectangular amb una estructura de tres cossos dels quals el central és més ample que els laterals, i coberta a dues vessants, amb el carener perpendicular a la façana principal, orientada a migdia. És el model més generalitzat arreu de la Catalunya Vella, i per tant, també a Borredà. Consta de planta baixa, planta pis i golfes, tot i que les més grans tenen una segona planta. Es una tipologia fàcilment ampliable en cadascuna de les seves quatre façanes per la qual cosa trobem una gran varietat de masies que poden classificar-se dins d'aquesta tipologia. Destaca el fet que a l'austeritat de portes i finestres dels exemplars del s. XVII, com per exemple el cas de Sobirà, hi ha exemples de façanes amb grans eixides porxades d'arcs de mig punt adovellats, com per exemple, Canemars o Boatella.

61. Xuriguera (Foto C. Selllés)

- [illegible] ecent, corresponen a les masies de planta quadrada o rectangulars i

coberta a quatre vessants i amb els ràfecs paral·lels a les façanes. Aquesta masia, precursora de la casa senyorial de finals del XVIII i de tot el s. XIX, té en la casa de la Torre, l'únic exemple.

Llistat de masies i masoveries del terme municipal de Borredà

1. Els Torrents de Torrents	34. Xuriguera
2. La Vileta o la Baleta	35. El Soler de Comià
3. Can Cirera	36. Els Torrents de Comià
4. La Figuerola	37. Can Cases
5. Casadessús o Casadejús	38. Les Rovires de Dalt
6. Marcians	39. El Pont de Roma
7. Campalans	40. Roma
8. Sobirà	41. Boatella
9. La Solana	42. La Riera
10. Capdevila	43. Vilaseca
11. El Pati	44. La Piniosa
12. Canemars	45. La Pica
13. Graugés	46. Can Vilada
14. Casa Nova del Baró	47. La Talaia de Salselles
15. Castelló	48. Camp de Salselles
16. Cal Peixó	49. Cal Baguet o cal Bac
17. El Querol	50. La Serra Cal Martí
18. Cal Tisoi	51. Can Pou
19. La Ribera	52. Vila d'Heures
20. Can Perot	53. Casa Roja
21. La Torre	54. Cal Paupa
22. Rocatrencada	55. El Castelló de Salselles
23. Cal Sedasser	56. La Roqueta
24. El Coll de Borredà	57. Cal Boixó
25. Cal Jaume Coll	58. Cal Bartrons
26. Cavarroques	59. Cal Senalla
27. La Massana o la Maçana	60. Les Begues de Boatella
28. La Massadeta o la Maçadeta	61. Vilaplana
29. Puigcercós	62. Casamitjana
30. El Cobert de Puigcercós	63. Les Canals
31. Ca l'Aiano	64. La Faia
32. Cal Trenca	65. La Baga
33. La Pera	66. Vilacamina
	67. Cal Pagès

Cal destacar la gran quantitat de molins fariners i bataners que, des de l'època medieval i, alguns fins a mitjans del s. XX, es

conservaven i es conserven, a Borredà, i situats al peu de les rieres de Margançol i Merlès. La gran majoria s'han de relacionar i vincular amb les grans masies del terme municipal que els van construir i fer funcionar, i també a la iniciativa del que fou, durant el s. XVII i XVIII, dinàmic gremi de paraires i teixidors de llana de Borredà.

Molins Fariners i Bataners (*) de la riera del Marganol
1. Molí de Campalans 2. Molí de Sobirà 3. Molí del Xic o de Dalt 4. Molí del Tisosi 5. Molí del Cirera 6. Molí de Sant Joan (*) 7. Molí del Font (*) 8. Molí de Canemars
Molins Fariners de la Riera de Merles
9. Molí de Danyans 10. Molí de Puigcercós 11. Molí del Pont de Roma 12. Molí de Boatella 13. Molí de les Goles de la Masada 14. Molí de Vilartimo

62. Restes de la resclosa de fusta del molí de Vilartimó (Foto C.Sellés)

També hem de relacionar directament amb les masies del terme municipal, i especialment amb les més grans, els elements de **patrimoni moble** que s'han inventariat. Ja ho hem dit més amunt, es tracta de col·leccions d'eines agrícoles i ramaderes, i de col·leccions de mobiliari domèstic de les grans masies de Campalans, Sobirà, Puigcercós i cal Vilardell, de les quals destaquen, tant per la quantitat com per la qualitat, les col·leccions de Sobirà.

63. Alcoba de la masia de Puigcercós (Foto C.Sellés)

Bona part del **patrimoni documental** inventariat també correspon als arxius documentals de les esmentades masies. Destacar el bon estat de conservació en que es troben, la cura amb que els seus propietaris conserven els documents i el fet que gràcies a aquests fet i a la conscienciació envers la importància del patrimoni que conserven, l'any 1990 el centre d'estudis Àmbit de Recerques del Berguedà va poder publicar una monografia local sobre Borredà.

Pel que fa a l'arxiu parroquial de Santa Maria de Borredà, aquest es conserva, gairebé íntegre, a l'Arxiu Episcopal de Vic. L'arxiu municipal, convenientment endreçat i catalogat gràcies al suport de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, conserva documentació del s. XIX i XX. Des de l'any

2003 s'ha enriquit amb la donació que la família de cal Benet han fet de l'arxiu corresponent a la masia-casa de Graugès.

Pel que fa al **patrimoni immaterial** es un capítol força discret de l'inventari atès que només hem inventariat quatre manifestacions festives (Festa de Major, Revetlla de Sant Joan, Festa de la Matança del porc i Carnestoltes) i quatre danses tradicionals (Corranda de Borredà, Ball de Rams, i Ball del Racó). No deixa de sorprendre que en un municipi prou extens, de llarga tradició pagesa i artesana, i amb una història que es remunta a l'època medieval, s'hagin conservat pocs elements del patrimoni immaterial.

Pel que fa al **Patrimoni Natural** destacar la importància del PEIN Riera de Merlès que compren tot el curs fluvial d'aquesta riera, una bona part del qual discorre pel terme municipal de Borredà.

4. LLISTAT D'ELEMENTS FITXATS

4.1. INVENTARI PATRIMONIAL DE BORREDÀ. LLISTAT ORDENACIÓ NUMÈRICA

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
1	Sant Sadurní de Rotgers	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
2	Frontal d'altar de Sant Sadurní de Rotgers	2.2	Patrimoni moble	Objecte
3	Rotgers	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
4	Mare de Déu de la Mercé del mas Cirera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
5	Casanova de Casadejús	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
6	Campalans	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
7	Camprubí o Camp-rubí	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
8	El Gall	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
9	La Llosada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
10	Casa Campalans	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
11	Arxiu fotogràfic de Cal Campalans	3.1	Patrimoni documental	Fons imatges
12	Arxiu documental de cal Campalans	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
13	Can Font	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
14	Placeta o Plaça del Padró	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
15	Ca les "Hermanes" o Casa del Pare Coll	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
16	Cal Vilardell	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
17	Rectoria de Borredà	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
18	Cal Benet	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
19	Porta de l'església de Sta. Maria de Borredà	2.2	Patrimoni moble	Objecte
20	Plaça Major	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
21	Ajuntament de Borredà	1.1	Patrimoni immoble	Edifici

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
22	Arxiu Municipal de Borredà	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
23	Santa Maria de Borredà	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
24	Col·lecció d'orfebreria religiosa	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
25	Arxiu parroquial de Santa Maria de Borredà	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
26	Campanar de Sta. Maria de Borredà	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
27	Col. fotografies retaules i M.Déu de Popa	3.1	Patrimoni documental	Fons imatges
28	Col. Goigs de la Mare de Déu de la Popa	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
29	Oratori de Sant Marc	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
30	Sobirà	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
31	Sant Esteve de Comià	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
32	El Soler de Comià	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
33	Pont de Roma	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
34	Forats de la resclosa del pont de Roma	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
35	Santa Maria de Salselles	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
36	Forats de resclosa i passera de les Goles de	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
37	Sant Martí de Boatella	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
38	Boatella	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
39	Molí de Boatella	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
40	Puigcercós	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
41	Molí de Danyans	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
42	Molí de Canemars	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
43	Canemars	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
44	Pont del molí del Font	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
45	Molí del Font	1.1	Patrimoni immoble	Edifici

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
46	Molí del Cirera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
47	Pont de Sant Joan	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
48	Molí de Dalt o del Xic	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
49	Molí de Sobirà	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
50	Molí de Campalans	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
51	Sant Benet de Casamitjana o de Vila Plana	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
52	Casamitjana	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
53	Torrents	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
54	Capdevila	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
55	Cal Manso	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
56	La Ribera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
57	Graugés	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
58	Cal Jaume Coll	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
59	El Querol Vell	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
60	El Coll	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
61	Pou	2.1	Patrimoni moble	Element urbà
62	Cobert de Puigcercós	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
63	Pont de Puigcercós	1.5	Patrimoni immoble	Obra civil
64	Restes del molí draper de Sant Joan	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
65	Riera de Merlès	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
66	Balma de Gatafera	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
67	Goles de Gatafera	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
68	La Riera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
69	Les Goles de la Masada	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
70	Riera del Margançol, Mergançol, Merdançol o Ribera	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interès
71	Cova de Rotgers	5.1	Patrimoni natural	Zones d'interès
72	Resclosa del camp de Salselles	1.4	Patrimoni immoble	Jaciment
73	El Camp de Salselles	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
74	Casc antic de Borredà	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
75	Fàbrica de Baix	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
76	Cal Cirera	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
77	Ballet i Corranda de Borredà	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
78	Ball del Racó de Borredà	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
79	Ball de Rams de Borredà	4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa
80	Cambril de la Mare de Déu de la Popa	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
81	Revetlla de Sant Joan	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
82	Coll d'en Bas	1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
83	Col. de Pintura de l'Ajuntament de Borredà	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
84	Fira d'artesans	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
85	Festa de la Matança del Porc	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
86	Carnestoltes	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
87	Festa Major	4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
88	Arxiu Fotogràfic À. Recerques del Berguedà	3.1	Patrimoni documental	Fons imatges
89	Col·lecció d'eines de Sobirà	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
90	Col·lecció d'objectes d'ús domèstic de Sobirà	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
91	Col·lecció de mobiliari del mas Sobirà	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
92	Arxiu documental de Sobirà	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
93	La Maçana	1.1	Patrimoni immoble	Edifici

Núm. Fitxa	Denominació	Codi	Àmbit	Tipologia
94	La Maçaneta	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
95	Rocatrencada	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
96	Cal Bardolet	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
97	Roc Blanc de Cirera	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
98	Molí de Vilartimó	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
99	Serrat de Sant Marc	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
100	La Solana	1.1	Patrimoni immoble	Edifici
101	Arxiu documental Boatella	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
102	Arxiu documental de cal Graugés	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
103	El gorg del Salt	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
104	Cisterna de cal Vilardell	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
105	Col·lecció de mobles de cal Vilardell	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
106	Alcova de cal Vilardell	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
107	Sala de Puigcercós	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
108	Col·lecció de mobles de Puigcercós	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
109	Col·lecció de mobles "cuarto" nou	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
110	Llindes de Puigcercós	1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
111	Col·lecció d'objectes agrícoles de Puigcercós	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
112	Moles i turbina del molí de Danyans	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció
113	Visor estereoscòpic de Puigcercós	2.2	Patrimoni moble	Objecte
114	Arxiu documental de Puigcercós	3.2	Patrimoni documental	Fons documental
115	Estació metereològica de Puigcercós	5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès
116	Col·lecció d'elements petris de Rotgers	2.3	Patrimoni moble	Col·lecció

4.2. INVENTARI PATRIMONIAL DE BORREDÀ. LLISTAT ORDENACIÓ TIPOLOGICA.

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació	Núm. Fitxa
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Ajuntament de Borredà	21
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Boatella	38
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Ca les "*Hermanes*" o Casa del Pare Coll	15
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Bardolet	96
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Benet	18
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Cirera	76
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Jaume Coll	58
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Manso	55
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cal Vilardell	16
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Campalans	6
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Camprubí o Camp-rubí	7
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Can Font	13
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Canemars	43
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Capdevila	54
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Casa Campalans	10
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Casamitjana	52
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Casanova de Casadejús	5
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Cobert de Puigcercós	62
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	El Camp de Salselles	73
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	El Coll	60
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	El Gall	8

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació	Núm. Fitxa
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	El Querol Vell	59
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	El Soler de Comià	32
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Fàbrica de Baix	75
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Graugés	57
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Llosada	9
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Maçana	93
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Maçaneta	94
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Ribera	56
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Riera	68
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	La Solana	100
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Mare de Déu de la Mercè del mas Cirera	4
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Boatella	39
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Campalans	50
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Canemars	42
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Dalt o del Xic	48
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Danyans	41
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Sobirà	49
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí de Vilartimó	98
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí del Cirera	46
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Molí del Font	45
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Puigcercós	40
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Rectoria de Borredà	17
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Rocatrencada	95
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Sant Benet de Casamitjana o de Vila Plana	51

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació	Núm. Fitxa
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Sant Esteve de Comià	31
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Sant Martí de Boatella	37
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Sant Sadurní de Rotgers	1
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Santa Maria de Borredà	23
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Santa Maria de Salselles	35
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Sobirà	30
1.1	Patrimoni immoble	Edifici	Torrents	53
1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	Casc antic de Borredà	74
1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	Coll d'en Bas	82
1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	Plaça Major	20
1.2	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	Placeta o Plaça del Padró	14
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Alcova de cal Vilardell	106
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Cambril de la Mare de Déu de la Popa	80
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Campanar de l'església de Sta. Maria de Borredà	26
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Cisterna de cal Vilardell	104
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Llindes de Puigcercós	110
1.3	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	Sala de Puigcercós	107
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Forats a la roca de la resclosa del pont de Roma	34
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Forats de la resclosa i passera de les Goles de	36
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Oratori de Sant Marc	29
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Resclosa del camp de Salselles	72
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del molí draper de Sant Joan	64
1.4	Patrimoni immoble	Jaciment	Rotgers	3
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont de Puigcercós	63

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació	Núm. Fitxa
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont de Roma	33
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont de Sant Joan	47
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont del molí del Font	44
2.1	Patrimoni moble	Element urbà	Pou	61
2.2	Patrimoni moble	Objecte	Frontal d'altar de Sant Sadurní de Rotgers	2
2.2	Patrimoni moble	Objecte	Porta de l'església de Sta. Maria de Borredà	19
2.2	Patrimoni moble	Objecte	Visor estereoscòpic de Puigcercós	113
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de mobiliari del mas Sobirà	91
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de mobles de cal Vilardell	105
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de mobles del "cuarto" nou	109
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de mobles de Puigcercós	108
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de Pintura de l'Ajuntament de Borredà	83
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció d'eines de Sobirà	89
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció d'elements petris de Rotgers	116
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció d'objectes agrícoles de Puigcercós	111
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció d'objectes d'ús domèstic de Sobirà	90
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció d'orfebreria religiosa	24
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Moles i turbina del molí de Danyans	112
3.1	Patrimoni documental	Fons imatges	Arxiu fotogràfic de Cal Campalans	11
3.1	Patrimoni documental	Fons imatges	Arxiu Fotogràfic 'Àmbit de Recerques del Berguedà	88
3.1	Patrimoni documental	Fons imatges	Col·lecció fotografies retaules i Mare de Déu de	27
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental Boatella	101
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental de cal Campalans	12
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental de cal Graugés	102

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació	Núm. Fitxa
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental de Puigcercós	114
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental de Sobirà	92
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu Municipal de Borredà	22
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu parroquial de Santa Maria de Borredà	25
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Col·lecció de Goigs de la Mare de Déu de la Popa	28
4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	Carnestoltes	86
4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	Festa de la Matança del Porc	85
4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	Festa Major	87
4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	Fira d'artesans	84
4.1	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	Revetlla de Sant Joan	81
4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa	Ball de Rams de Borredà	79
4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa	Ball del Racó de Borredà	78
4.4	Patrimoni immaterial	Música i dansa	Ballet i Corranda de Borredà	77
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Roc Blanc de Cirera	97
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Balma de Gatafera	66
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Cova de Rotgers	71
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	El gorg del Salt	103
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Estació meteorològica de Puigcercós	115
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Goles de Gatafera	67
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Les Goles de la Masada	69
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Riera de Merlès	65
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Riera del Margançol, Mergançol, Merdançol o Ribera	70
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Serrat de Sant Marc	99

4.3. INVENTARI PATRIMONIAL DE BORREDÀ. LLISTAT D'ELEMENTS NO FITXATS PER TIPOLOGIES.

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Casadejús
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Vileta
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Can Cirera
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Figuerola
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Marcians
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	El Pati
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Casanova o Casa Nova del Baró
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Castelló
1.1	Patrimoni immoble	Edifici - masia	Cal Peixó
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Tisoi
1.1	Patrimoni immoble	Edifici - masia	Can Perot
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Torre
1.1	Patrimoni immoble	Edifici - masia	Cal Sedasser
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cavarroques
1.1	Patrimoni immoble	Edifici - masia	Ca l'Aiano
1.1	Patrimoni immoble	Edifici - masia	Cal Trenca
1.1	Patrimoni immoble	Edifici –masia	La Pera
1.1	Patrimoni immoble	Edifici – masia	Xuriguera
1.1	Patrimoni immoble	Edifici – masia	Els Torrents de Comià
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Can Cases
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Les Rovires de Dalt
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	El Pont de Roma

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Roma
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Vilaseca
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Piniosa
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Pica
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Can Vilada
1.1	Patrimoni immoble	Edifici –masia	La Talaia de Salselles
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Baguet o cal Bac
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Serra
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Martí
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Can Pou
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Vila d'Heures
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Casa Roja
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Paupa
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	El Castelló de Salselles
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Roqueta
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Boixó
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Bartrons
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Senalla
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Les Begues de Boatella
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Vilaplana
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Les Canals
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Faia
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	La Baga
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Vilacamina

Codi	Àmbit	Tipologia	Denominació
1.1	Patrimoni immoble	Edifici- masia	Cal Pagès
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de guix de Rotgers
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de guix de Casadejús
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de guix de Cavaroques
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de guix de Subiràa
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de guix del molí de Campalans
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de calç del Molí de Boatella
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes del forn de calç de Casadejús
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes de la teuleria de Camprubí
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes de la teuleria del Coll
1.1	Patrimoni immoble	Jaciment	Restes de la teuleria del Soler de Comià
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont de Puigcercós
1.5	Patrimoni immoble	Obra civil	Pont de la Ribera
2.3	Patrimoni moble	Col·lecció	Col·lecció de fossils MMBerga
3.2	Patrimoni documental	Fons documental	Arxiu documental Baró de Palmerola
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Font del Sofre
5.1	Patrimoni natural	Zones d’interès	Serrat de Sant Marc

3. ANNEX

Annex 1. Bibliografia

Annex 2. Lleis i Decrets sobre Patrimoni

Annex 1.-

BIBLIOGRAFIA

Atesa la quantitat de bibliografia consultada hem considerat oportú recollir-la de manera temàtica.

Bibliografia general
Bibliografia sobre el Berguedà
- **Bibliografia sobre medi físic**
- **Bibliografia de temàtica històrica**
- **Bibliografia sobre patrimoni**

Bibliografia local

Bibliografia general

En aquest apartat s'hi inclouen, per ordre alfabètic d'autors, el llistat de les publicacions que han estat consultades pels autors d'aquest inventari. S'hi inclouen obres de caràcter general sobre el patrimoni a Catalunya i obres de referència bàsiques sobre temes concrets, consultades per elaborar les fitxes de l'inventari o la memòria.

BARGALLÓ, E. (1988). Les més belles cases pairals i masies de Catalunya. Barcelona: Edicions Cap Roig.
Costumari català. usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes.(1980) *(edició facsímil).* Barcelona: Edicions del Cotal.
CHIFONI, C. (1999). "Arquitectura sòlida i arquitectura efímera". A : BARRAL, X (Eds. (1999). Art de Catalunya. Art i etnologia, vol 13. Barcelona: Edicions L'Isard SL. p. 24- 43.
COOK, J. I GUDIOL, J. (1950). Pintura e imagineria románicas, a "Ars Hispaniae", vol. VI, Madrid.
DE CAMPS, J. (1965). Les cases pairals catalanes. Barcelona: Edicions Destino.
FERRER, Ll. (1996). Masies i cases senyorials del Bages. Manresa: Angle Editorial.
LLOMPART, D. (1999). "L'espai domèstic". A : BARRAL, X (Eds) (1999). Art de Catalunya. Art i etnologia, vol 13. Barcelona: Edicions L'Isard SL, p. 58-73.
LLOMPART, D. (1999). "El treball" . A : BARRAL, X (Eds) (1999). Art de Catalunya. Art i etnologia, vol 13. Barcelona: Edicions L'Isard SL.
LLOMPART, D. (1999). "L'espai social" . A : BARRAL, X (Eds) (1999). Art de Catalunya. Art i etnologia, vol 13. Barcelona: Edicions L'Isard SL. p. 94-129.
MAINAR, J. (1989). Vuit segles de moble català. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
MOLERA, P.; BARRUECO, C. (1983). Llibre de la farga. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
MOLERA, P. (1980). La farga. Barcelona: Dopesa 2.

MUNTAL, J. (1994). “Eines de pagès. Col·lecció de miniatures de Francesc Ayats. Can Pastor. Canovelles”. Quaderns de Divulgació, Museu de Granollers.
Museu de la vida rural. l’Espluga de Francolí. *(1989).* Barcelona: Fundació Jaume I, Nadala del 1989, Any XXII.
PI DE CABANYES, O. (1990). Cases senyorials de Catalunya. Barcelona: Edicions 62.
PIERA, M.; MESTRES, A.(1999). El moble a Catalunya. L’espai domèstic del gòtic al modernisme. Manresa: Angle Editorial.
PLADEVALL, A. (et al). (1987). Això és Catalunya. Guia del Patrimoni Arquitectònic. Barcelona: Plaza & Janes Editores SA i Generalitat de Catalunya
RIPOLL, R. (1983). Les masies de les comarques de Girona. Girona: Gòthia.
SALES, N. (1989). Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII), (Història de Catalunya, vol. IV). Barcelona: Edicions 62.
SUREDA, J. (1982). Pintura romànica a Catalunya, Madrid: Alianza Ed.
VÉLEZ, P.: (2000). “De les Arts decoratives a les Arts industrials”. A: BARRAL, X (Eds) (2000). Art de Catalunya. Arts decoratives, industrials i aplicades, vol. 11. Barcelona: Edicions L’Isard. Pp. 176- 299.
VENTOSA, S. (1999). “L’espai personal”. A : BARRAL, X (Eds) (1999). Art de Catalunya. Art i etnologia, vol 13. Barcelona: Edicions L’Isard SL. Pp.74-91.

Bibliografia comarcal

Bibliografia sobre medi físic i natural, demografia i activitats econòmiques.

S’hi inclouen les obres publicades sobre la comarca del Berguedà consultades pels autors per tal d’obtenir informació per a elaborar els capítols concrets que inclou l’índex de la memòria.

AMELLA, A. (et al.) (1943). “Contribución al conocimiento de la zona subpirenaica catalana”, a Boletín del Instituto Geológico Minero Español, Madrid, 56; 337-451.
AYMERICH, P. I SANTANDREU J. (1988). “Els amfibis i rèptils dels Berguedà”, L’Erol, núm.24, p. ....
BOLÒS, O. i VIGO J. (1984). Flora dels Països Catalans, vol. 1, Barcelona: Editorial Barcino.
BORRÀS, J. (et al.) (1980). Catàleg espeleològic de Catalunya, vol 5 “L’Alt Urgell, el Solsonès, la Segarra i el Berguedà”, Barcelona: Políglota, Técnica y Documentación.
BUSQUETS, P. (et al.) (1979). “Contribución al conocimiento estratigráfico del Paleógeno en la zona septentrional de la Depresión Central Catalana entre los ríos Llobregat y Merlès (provincia de Barcelona y Gerona), Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural (Geologia), 77: 157-167.
CERDAN, R. (et al.) (1994). El Berguedà. (Biblioteca Comarcal de Catalunya), Manresa: Edicions Intercomarcals DL.
CLOTET, Narcís ((1994): Pagesos Cremats, Barcelona, Edicions Grata.
MASACHS, V. (et al.). (1981). “Itineraris geològics: Bages, Berguedà, Anoia, Solsonès”, Centre d’Estudis Geològics V. Masacs”, Manresa.
MATA, J.M. (1982). “introducció a l’estudi dels minerals del Berguedà”, Xaragall, Manresa, 2.
MIRALLES, C. (et al) (1990). El Berguedà. Una comarca d’industrialització antiga. (Col. Catalunya Comarcal) Barcelona: Caixa d’Estalvis de Catalunya.
PUCHADES, J.M. (1968). “La Clusa-Pic-en-cel”, Atlas Muntanyencs, Pre-pirineu nº 30, Granollers: Ed. Montblach

PUIG, F.(1990) : “Ell jovent a pagès: un futur poc esperançador”, L’Erol, núm..33, p.28-30.
SERRA, R. (1990). “Parlant amb els pagesos”, L’Erol núm. .33, p.25-27.
SERRA, R. (1994). “El món rural”. A: CERDAN, R.(et al)., El Berguedà. Manresa: Edicions Intercomarcals, SA. p.93-107.
SERRA, R. (1994). “ Geografia poble a poble”. A: CERDAN, R.(et al)., El Berguedà. Manresa: Edicions Intercomarcals, SA. Pp.9-54.
VILADRICH, Ll. (1989). “Neva o no neva?”, L’Erol, Berga 26, p.41-45.

Bibliografia de temàtica històrica.

La bibliografia sobre trets històrics de la comarca del Berguedà ha augmentat notablement en els últims vint anys. Les referències bibliogràfiques que tot seguit es relacionen corresponen a les publicacions que més informació aporten dels diferents períodes històrics del municipi de Borredà.

BADIA, i TORRAS, L. (1989). “Les víctimes de la persecució religiosa al Berguedà – 1936 al 1939-“, l’Erol núm. .28, p.35-40.
BOLÒS, J. I NUET, J. (19983). Els molins fariners, a Col·lecció El ventall nº 1, Barcelona.
BUSQUETS, J. I SERRA, R. (2001). “Els canvis urbanístics”, a L’Erol nº 70, p.38-42.
CANALS, LL (et al.) (1986): “El paper moneda durant la Guerra Civil. Col·lecció Ll. Canals”), L’Erol, núm.15, p.41-45.
CANUDAS, A., ESCRICHE, R. I OLLER, J. (1994). “Usura i endeutament pagès al Berguedà dels segles XVII i XVIII: censals i vendes a carta de gràcia”, L’Erol núm. 44, p.45-50.
CANUDAS, A., ESCRICHE, R. I OLLER, J. (1994). “Contractes de masoveria i altres formes d’arrendament al Berguedà dels s. XVIII i XIX” , L’Erol núm. 45, p. 18-21.
GALERA, Sílvia (et al.) (1986): “Els Hospitalers al Berguedà a l’època moderna”, L’Erol nº 15, p.28-34.
GAVIN, J.M. (1985). Inventari d’esglésies. Berguedà. Barcelona: Arxiu Gavin
IGLESIES, J. (1962). “El Fogatge de 1365-70”, a Memorias de la Real Academia de Ciencias y Letras de Barcelona, núm. 496, vol. XXXIV, Barcelona.
IGLESIES, J. (1969). El cens de Floridablanca, 1787, Barcelona.
IGLESIES, J. (1979). El Fogatge de 1553, Barcelona.
IGLESIES, J. (1982). “Demografia històrica i actual del Berguedà”, a Revista del Centre d’Estudis Berguedans, nº 1, Berga.
JUNYENT, E. (1980). “Diplomatari de la catedral de Vic. Segles IX-X”, núm.1, Vic.
MARTÍNEZ SOLSONA, F. (1967). Sant Jaume de Frontanyà. Mil anys d’història i geografia, Granollers: Ed. Montblanch.
NOGUERA i CANAL, J. (1989). “Els morts del Berguedà al front durant la Guerra Civil del 1936-1939)”, a l’Erol núm. 28, p.24-34.
ORDEIG, R. (1993). “Les dotalies de le esglésies de Catalunya. (Segles IX-XII)”, VIC: Estudis Històrics, vol.1, p.66-68.
ORRIOLS MONSET, J (1994). Les bruixes segrestades, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
PLADEVALL, A. (1987). “Santa Maria de Ripoll”, a Catalunya Romànica.X.El Ripollès, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
RIU, M. (1966). “Santa Maria de Montbenet. Notes documentals d’un antic monestir cistercenc de monges radicat a Berga”, a Miscel·lanea Populetana, Abadia de Poblet.

RIU, M. (1977). “Els capbreus, font important per a la història sòcio-econòmica dels senyorius laics i eclesiàstics: dos exemples catalans del s. XVII, referents al monestir cistercenc de Santa Maria de Montbenet (Berga)”, a Miscel·lània en honor de J.M. Madurell i Marimón, Barcelona: Colegio Notaria de Barcelona.
ROVIRA, M. (1980). “Un bisbe d’Urgell del segle X: Radulf”, Uregellia, vol. 3, La Seu d’Urgell, p. 167-184.
SANTAMARIA ROVIRA, J. (1986). Memòries del Monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abaciat i baronia, Moià, 2ª edició.
SERRA, R (1986) “Els arxius de les masies del Berguedà”. A: La Història i els joves historiadors catalans. Ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sans els dies 4-6 d’octubre de 1984. Barcelona: Edicions de la Magrana i Institut Municipal d’Història de l’Ajuntament de Barcelona. Pp. 123-132.
SERRA ROTÉS, R. (1985). “Sant Andreu de Grèixier” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
SERRA ROTÉS, R.(1995): “Bruixes, més que bruixes, les berguedanes” , L’Erol núm. 46, p.15-21.
SERRA VILARÓ, J. (1989). Les baronies de Pinós i Mataplana, Bagà: Centre d’Estudis Baganesos, 3 volums.
TERRADES, I. (1984). El món històric de les masies. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
VILAR, P. (1986). Catalunya dins l’Espanya Moderna, Barcelona: Ed. 62 s/a
VINYETA, R. (1978). Sant Jaume de Frontanyà i l’alta vall del Riu Merlès, Torelló: Ed. Celblau.

Bibliografia sobre patrimoni

Es ressenyen les fonts bibliogràfiques consultades sobre temes patrimonials, en el seu sentit més ampli, i que sintetitzen o analitzen diferents vessants del patrimoni de la comarca del Berguedà.

BARRAL, X. (1981). L’Art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X, Barcelona: Ed. 62 s/a.
BRIONES, M. I SANTACREU, Jç. (1988) . “Goigs i devoció popular al Berguedà”, a l’Erol núm. .23, p.17-36.
BOSOM, S.. Daura, (et al.) (1994): Patrimoni històrici artístic. Bages, Berguedà, Cerdanya i Solsonès, Manresa, Edicions Intercomarcals DL.
CARBONELL, E. (1975). L’Art Romànic a Catalunya. Segle XII, Barcelona.
CARBONELL, E. (1981). L’ornamentació en la Pintura Romànica catalana, Barcelona: Artestudi Ed., Col·lecció de Materials nº 2.
GAVIN, J. M. 1985). Inventari d’Esglésies. Berguedà. Barcelona, Arxiu Gavin nº 17.
JUNYENT, E. (1963). “L’arquitectura religiosa de la Catalunya Carolingia”, a Discurs de recepció de la reial Academia de Bones Lletres de Barcelona.
JUNYENT, E. (1983). L’arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic, Barcelona: Curial Ed.- Publicacions de l’Abadia de Montserrat
SERRA, R.; BERNADICH, A.; ROTA, M. (1991). Guia d’Art del Berguedà. Berga.
SERRA, R. (1986). “Els arxius de les masies del Berguedà”, a “La Historia i els Joves Historiadors catalans”, Barcelona: Edicions de la Magrana; Institut Municipal d’Història, p.123-132.
SITJES I MOLINS, X. (1977). Les esglésies Pre-Romàniques de Bages, Berguedà i Cardener, Manresa.

SITGES, X. (1993). “Retaules barrocs berguedans desapareguts (II)”, a “L’Erol” núm. 40, p.23-25.
VILADÉS, R. I SERRA, R. (1989). “Inventari del patrimoni artístic i documental, religiós i civil, desaparegut durant la Guerra Civil al Berguedà”, a L’Erol núm. 28, p.41-58
VILADÉS, R. I SERRA, R. (1990). “Annex a l’Inventari del patrimoni artístic i documental, religiós i civil, desaparegut durant la Guerra Civil al Berguedà”, a L’Erol núm. 31, p.49-50.
VIGUÉ, J. I BASTARDES, A. (1978). El Berguedà, Barcelona: Artestudi Eds.
VV.AA (1987).: “Lleguendes del Berguedà”, a l’Erol núm. 20, p.13-27.

Bibliografia local de Borredà

El capítol destinat a la bibliografia sobre el terme municipal de Borredà es especialment important en l’apartat de patrimoni romànic religiós, i més concretament pel que fa a la bibliografia de Sant Sadurní de Rotgers.

ABASOLO, C. “Reculls de música, balls, tradicions i costums de Borredà” (s.d.) material fotocopiat inèdit.
ADELL, A. (1985). “Sant Sadurní de Rotgers”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
AYMERICH, P. (et al.), (1990). “El medi natural de Borredà”, dins de Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 17-65.
AYMAMÍ, G. (2000). “Els molins hidràulics de la riera del Mergançol” a l’Erol nº 64, Berga, p.15-18
BUSQUETS MOLAS, E. (1981). “Creences sobre Sant Sadurní i Santa Caterina”, a Catalunya Cristiana, nº 115
BUSQUETS MOLAS, E. (1981). “Creences sobre Sant Sadurní i Santa Caterina”, a La Popa, nº 21, Borredà.
BOLÒS, J. (1985). “Rescloses de les Goles de la Massana”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
BOLÒS, J. (1985). “Resclosa propera a la casa del pont de Roma”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
BOLÒS, J. (1985). “Resclosa propera al mas del Camp de Salselles”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
COSTABELLA, M. (1990). “Josep Manso i Solà”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 263-308.
CLOPAS BATLLE, I. (1961). El invicto Conde del Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la Independencia, Barcelona.
FORNER, CL. (1982). “Ramon Tort, actor i poeta”, a l’Erol nº 3, berga p.35-36.
GRIFELL SALA, Q. (1990). “Ramon Tor Deseures”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 309-327
ESCRIBANO, I. (1982). “Borredà: mil anys d’història” a L’Erol nº 3, Berga, p.37-38.
Memòria. Una història gràfica del poble de Borredà, Barcelona 2002.
MONTANYÀ, D. (1990). “Demografia. L’evolució del poblament i els aspectes sòcio-sanitaris de Borredà”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, 243-262
NOGUERA I CANAL, J. (1990). “L’època contemporània a Borredà: segles XIX i XX”, a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, 207-242.
PLADEVALL, A.(1977). “Sant Sadurní de Rotgers”, a Hoja Diocesana, Vic.

PLADEVALL, A.(1979). “La Mare de Déu de la Popa de Borredà”, a La Popa núm. 2, Borredà
PLADEVALL, A. (1979).). “Sant Sadurní de Rotgers, a La Popa núm. 3, Borredà
PLADEVALL, A. (1979). “Santa Maria de Salselles”, a La Popa núm. 4, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “Planes d’història: l’hostal de Borredà”, a La Popa núm. 5, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “L’hospital de Borredà”, a La Popa núm. 6, Borredà.
PLADEVALL, A. (1979). “Sant Sadurní de Rotgers. Noves descobertes”, a La Popa núm. 7, Borredà
PLADEVALL, A. (1979). “Sant Benet de Vila Plana o Casamitjana”, a La Popa núm. 9, Borredà
PLADEVALL, A. (1980). “L’antic altar major de Borredà”, a La Popa núm. 15, Borredà.
PLADEVALL, A. (1980). “Borredà”, a La Popa núm. 18, Borredà.
PLADEVALL, A. (1981). “L’art tèxtil a Borredà”, a La Popa núm. 20, Borredà.
PONS CAMPS, J. (1985). “Sant Martí de Boatella” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
PONS CAMPS, J. (1985). “Sant Esteve de Comià” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
ROSELL i GIBERT, E. (1985). “El Retaule de Sant Sadurní de Rotgers” a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Els orígens de Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 66-80
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Els segles XI, XII i XIII a Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 81- 106
SERRA ROTÉS, R. (1990). “La crisi baix medieval a Borredà. Segles XIV i XV” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 107-128
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Borredà als inicis de l’època moderna. Segles XVI i XVII” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 129- 162
SERRA ROTÉS, R. (1990). “El segle XVIII: un segle de creixement i de canvi a Borredà” a Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5, p. 163-206.
SERRA ROTÉS, R. (1990). “Les possessions de Santa Maria de Ripoll al Berguedà a partir d’un capbreu del s. XVIII”, a Església i Societat a la Catalunya del s. XVIII, Vol. II. Comunicacions, Cervera: U.N.E.D., p.459-473.
SERRA ROTÉS, R. (1998). “Les possessions del monestir de Santa Maria de Ripoll al Berguedà”, a l’Erol nº 57, Berga, p.34-39
SOCA, I. (1996). “El cinema a Borredà i a Vilada”, a L’Erol nº 51, Berga, p.39-41
VIGUÉ I VINYALS, J. (1985). “Santa Maria de Borredà”, a Catalunya Romànica. XII. El Berguedà, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana
VILA I CARABASSA, Josep Mª: *Església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà, Bergued’à),* “Jornades d’Arqueologia 2001. Intervencions arqueològiques i paleontològiques a les comarques de Barcelona (1996-2001). Preactes, Departament de Cultura/Ajuntament de la Garriga, La Garriga 29 i 30 de novembre i 1 de desembre del 2001.
VILA I CARABASSA, Josep Mª : *Estudi històric i arqueològic de l’església de Sant Sadurní de Rotgers (Borredà/Berguedà*), a “Actes del II Congrés d’Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya” (Sant Cugat del Vallès, 18 a 21 d’abril del 2002, 3

vols,, ACRAM, Ajuntament de Sant Cugat, Dep. Cultura Generalitat de Catalunya, Sant Cugat del Vallès 2003, p. 536-553.
VINYETA, R. (1978). “Sant Jaume de Frontanyà i l’Alta Vall del Riu Merlès”, Torelló.
VV.AA. (1990). Borredà, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, Col·lecció Els llibres de l’Àmbit nº 5.

Annex 2.LLEIS I DECRETS SOBRE PATRIMONI

- **LLEI 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural (DOGC núm. 1719, de 12.3.1993).**

- **LLEI 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807, d'11-10-1993)**

- **LLEI 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents (DOGC núm. 3437, de 24.07.2001)**

- **DECRET 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC NÚM. 3594, DE 13.03.2002 i correcció d'errades en el DOGC núm. 3915, de l'1.07.2003)**

Diputació de Barcelona
Àrea de Cultura
Carrer Comte d'Urgell, 187. Edifici del Rellotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566 • Fax 934 022 825
o.patrimonic@diba.cat • www.diba.cat/opc